

ՈՌԻՔԵՆ ՈՌԻՔԻՆՅԱՆ.

«Տայ-թուրֆական սահմանի հնարավոր բացումը սահմանի չեղարկում կամ սահմանային ռեժիմի բացակայություն չի նշանակում»

Հայաստանի արտաքին գործերի նախարար Արարատ Միրզոյանը թուրքական «Անադոլու» գործակալությանը սված հարցազրույցում նշել է, որ «Հայաստանի բնակչությունը ցանկանում է կարգավորել հարաբերությունները Թուրքիայի հետ, ինչն արագությամբ է նաեւ հասարակական կարծիքի վերաբերյալ հարցումներում»: Հայաստան-Թուրքիա հնարավոր հարաբերությունների կարգավորման մասով «Ազգ» զրույցել է Հայաստան-Թուրքիա կարգավորման գործընթացի հասուկ ներկայացուցիչ, Ազգային ժողովի փոխնախագահ Ռուբեն Ռուբինյանի հետ:

նեմ, որ հաջորդ հանդիպումներն ավելի բովանդակային կլինեն՝ միջկամ փաստացի խնդիրների լուծմանը: Իսկ թե ինչ կլինի ի վերջո՝ կախված է Թուրքիայի՝ կառուցողականությունից, որովհետեւ Հայաստանն անկախության հռչակումից ի վեր հարաբերությունների կարգավորման մասով երբեք չի որոնում նախադրյալներ չի դրել:

- Թուրքիայի հասուկ ներկայացուցիչ՝ Սերդար Զըլըչի երկրորդ հանդիպումից հետո դուրս հարցազրույց չեք ունեցել: Ի՞նչ եք ֆինանսել այդ հանդիպման ժամանակ:

- Երկու հանդիպումներից հետո էլ թե՛ մեր, թե՛ Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարարությունը մասնակի հաղորդագրություններ են տարածել, որտեղ ընդհանուր նկարագրված է, թե ինչի մասին է եղել խոսակցությունը: Զննարկվել են հնարավոր փայլեր, թե ինչպես է կարելի մոտենալ հարաբերությունների կարգավորման վերջնամտասակին:

- Տեսախցիկներից անդին ի՞նչ խոսակցություններ կան ժեստեր են եղել թուրք գործընկերոջ հետ:

- Ես իհարկե հասկանում եմ, որ հանդիպումների ոչ թատերական մասերը կարող են ավելի հետաքրքիր լինել, բայց գործընթացի համատեքստում դրանք երկրորդական են, կարեւորն այն է, թե ինչի շուրջ են կողմերը լուրջաբանվում: Հուսով եմ՝ գործընթացը արագանալու Թուրքիան հնարավորինս կառուցողական կլինի, որովհետեւ Հայաստանն իր մասով այդ կառուցողականությունը ցուցաբերում է ու թատերապես է ցուցաբերել:

- Որտե՞ր երկրի հետ հարաբերվելիս՝ ամուր դիրքերից հանդես գալը լիցենզիայի, ինչպես նաեւ բոլորիս հաղթանակն է: Այս առումով՝ խորհրդարանական ու արտախորհրդարանական ուժերը, որոնք ավելի շատ զույգ փորձ ու հմտություններ ունեն, խորհուրդներ տալիս են:

- Ես չգիտեմ, թե խորհրդարանական ընդդիմությունից ովքեր փորձ ունեն դիվանագիտության

մեջ, նրանց մեջ նախկին դիվանագետներ, կարծես թե, չկան: Շատ բաց են տարբեր ֆունկցիաների համար եւ մեծ ուրախությամբ ու թաքտասակամությամբ են ընդունում ցանկացած ֆունկցիան առաջարկ: Չեն կարող ասել, թե մեր ընդդիմադիր գործընկերներն առանձնապես մեծ նախաձեռնողականություն են ցուցաբերել թե՛ ման ինձ հետ ֆունկցիոնալ մասով:

Ինչ վերաբերում է բանակցային դիրքերին, աղա աշխարհում շատ դեմքեր կան, երբ ինչ-որ կետում լավ դիրք ունեցող լիցենզիայի բանակցությունների ավարտին վաս արդյունքներ է գրանցել, եւ հակառակը: Ամեն ինչ կախված բուն բանակցային գործընթացից, դրանց շուրջ սեղի ունեցող իրադարձություններից, տարածաշրջանային ու աշխարհաբաղադրական զարգացումներից, ու այսպես շարունակ: Այնպես է մեկ բան՝ բանակցությունների կարիք լինում է այն ժամանակ, երբ խնդիր կա, իսկ խնդիր կա, ու դա ոչ ոք չի կարող ժխտել:

- Թե՛ն Արտաքին գործերի նախարար Արարատ Միրզոյանն ասում է, որ «Հայաստանի բնակչությունը ցանկանում է կարգավորել հարաբերությունները Թուրքիայի հետ», բայց մեզ հետ զրույցում, օրինակ, Արմավիրի մարզի սահմանամերձ Մարգարա դյուղի բնակիչները հայ-թուրքական սահմանի հնարավոր բացման մասին ոչ միանշանակ են արտահայտվում:

- Բնականաբար, ձեր կողմից նշված ոչ միանշանակ թե՛ կողմ, թե՛ դեմ կարծիքներ կան, ու նորմալ է, որ նման ֆունկցիոնալ կա: Մի բան կարող եմ ասել՝ սահմանի հնարավոր բացումը չի նշանակում սահմանի չեղարկում կամ չի նշանակում սահմանային ռեժիմի բացակայություն: Շեմքեյան գոտի երկրներն, օրինակ, բաց սահմաններ ունեն, բայց դա դեռ չի նշանակում, որ ցանկացած ոք ցանկացած կերպ կարող է հասնել այդ սահմանը:

Զրույցը՝ ՍԵՎԱԿ ՎԱՐԳՈՒՄՅԱՆԻ

Խրամորթի միջոցով Ակնայի հարցն են ուզում լուծել

Փետրվարի 16-ից սկսած ադրբեջանական կողմն Արցախի խրամորթ-Ակնա հասվածում մի ֆանի անգամ խախտել է իրադարձի ղախտանման ռեժիմը: Փետրվարի վերջից սկսած էլ մինչև վերջերս բարձրախոսով գյուղը լի էր կոչեր էր հնչեցնում: «Հաշվի առնելով ձեր անվտանգությունը՝ ղախտանման ենք դադարեցնել աշխատանքը եւ անհատալ հեռանալ տարածքից: Հակառակ դեմքում՝ ձեր նկատմամբ ուժ կկիրառվի», - ադրբեջանական դիրքից այս հաղորդագրությունն էր լսվում: Իրավիճակը որոշակիորեն համոզարկվել է ադրբեջանական կողմի հետ ռուսական խաղաղադատի առաջնությունը իրականացնող զորքերի բանակցություններից հետո:

Ադրբեջանական կողմից շուրջ 10 օր առաջ էլ դառնում աշխատող տրակտորիստի ու հողագործների ուղղությամբ էին ադրբեջանական հեռակետերից թիրախային կրակոցներ արձակել: Պատահական Բախում այս միջադեպը ներկայացրել էր, թե հայերը փորձել են խրամաներ փորել՝ գյուղաբնակչության մեծ մասին հարձակումներ անելու:

«Ադրբեջանը, որ ղալանավորում է առաջիկայում վերակառուցել կամ կառուցել Ակնան ու այնտեղ վերադարձնել նախկինում սեղանակառուցներին, խիստ մտահոգություններ ունի, որ ֆաղաք կարող է խրամորթ գյուղի նշանառության ճակ ընկնել: Գյուղը Ակնայի վերելի հասվածում է սեղակայված, ու Ակնայի աղազա բնակիչների շարժը, կամա թե ակամա, սեղանային է լինելու խրամորթիցներին կամ սահմանադաշնակներին: Եվ դա կանխելու համար է, որ Ադրբեջանն ամեն գնով փորձում է հասնել խրամորթի հայաթափմանը», - ասում է «Ազգ»-ի զրուցակիցը:

Նշենք, որ 100 ընթանիով բնակեցված խրամորթը սահմանային է դարձել 44-օրյա ղախտագրից հետո, երբ նոյեմբերի 9-ի ղայմանագրով Ադրբեջանի շրջանը փոխանցվեց Ադրբեջանին:

ՍԵՎԱԿ ՎԱՐԳՈՒՄՅԱՆ

Ադրբեջանն ինքն է ուզում զազ մատակարարել Արցախին

⇒ 1 «Եթե օրենքի լեզվով խոսենք, աղա Ադրբեջանի սահմաններում այլ երկրից զազ կարող է լինել միայն երկուստեք համաձայնության դեմքում, բայց Հայաստանն ու Ադր-

դանի շուրջ նստեն, իսկ բոլոր այդ հարցերը կարող են խաղաղության ղայմանագրի շրջանակներում ֆունկցիոնալ լինել:» - ասել է ֆաղաբազեթը:

Ադրբեջանը, փաստորեն, չի

բեջանն այս ղախին որտե՛ւ ցփում ու հարաբերություն չունեն: Իդեալականն այն կլիներ, որ Հայաստանը Ստեփանակետից զազ մատակարարեր՝ այն Ադրբեջանից ձեռք բերելով: Եթե Ադրբեջանը Հարավային Եվրոպային կարողանում է զազով աղախովել, աղա ինչո՞ւ չի կարող նաեւ Ղարաբաղին զազ տրամադրել: Մինչ այդ սակայն Հայաստանն ու Ադրբեջանը ղեք է բանակցությունների սե-

հանդուրժում, որ Արցախում իրենից առաջ ընկնելով՝ մեկ այլ ղեքություն կարող է զազ մատակարարել ու այնպես է անում, որ Հայաստանը զազ ձեռք բերի միայն իրենից: Բացառված չէ, որ ադրբեջանցիները վաղը, մյուս օրն ուրիշ խոչընդոտներ ստեղծեն արցախահայության համար՝ փորձելով սեփական բնօրրանից անջատել նրանց: Իսկ դա ոչ այլ ինչ է, ֆան ուղալի էթնիկ զսում:

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՅԱՆ

Պեհրոյթ, ԱՄՆ

Մինչ Հայաստանի բնակչության մեծամասնությունը մտածում է Ռուսաստանում զբոսաշրջության մասին...

Ռուսաստանի դեմ Ռուսաստանի սանձազերծած զանգվածային զանգվածային միջոցառումները...

Հայաստանի դատախազությունը փոփոխություն է առաջարկում...

Մոսկվայի արտաքին գործերի նախարարությունը...

Մյուս կողմից, լրջորեն սուժելու են նաև Հայաստանից Ռուսաստան կատարվող առևտրային...

Իշխանություններն այժմ ֆնտրվում են, թե ուսելիքի դասերը...

Մյուս կողմից, երկուսն էլ մտածում են ձեռնարկելու ռուս և ուկրաինացի գաղթականներին...

Վերոնշյալ բոլոր զարգացումներն ու մտածողությունները...

Այդ ազդեցության առնվազն մեկ դասը լինում է Ռուսաստանը...

Սախաբան Պոլինա Կոնյախին և Ռուսաստանի մասին...

Սախաբան Պոլինա Կոնյախին և Ռուսաստանի մասին...

Չնայած դատախազի ավարտը դժվար է գուշակել, հակամարտության ներկա իրավիճակը...

Պատերազմի սկզբնական օրերին ռազմագետները...

Մինչ Պատերազմը շարունակվում է, դրա հետևանքներն...

Ռուս համահունչ են կառավարության որոշումները...

Այս հարցը վերջերս բարձրացվեց երկրի մոսկվայան...

Հայաստանը Ռուսաստանի և Թուրքիայի միջև երկրնսրանքի առաջ

կամ ինչ-որ ձեռքով օգուտ բերեն: Արդյունքում նախագահ Իլհամ Ալիևը...

ծամասնությունը գտնում է, որ կառավարությունը...

Հարցախոսքի արդյունքները արտահայտում են...

Թուրքիան, իր հերթին, դասադասելով Ռուսաստանին...

Հայաստանը թնջուկից դուրս գալու երկրնսրանքի...

Հայաստանը թնջուկից դուրս գալու երկրնսրանքի...

րի՝ նախ երկրորդ նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանի...

Հայաստանի հուսալիկ դատությունը 44-օրյա...

Հայաստանը բանակցում է Թուրքիայի հետ, և առայժմ...

Պիեթրո Շաբարյանն ու Բենյամին Պոդոլյանը...

Մասնավորապես այս առաջարկների գործադրումն...

ՆԱԻՐ 3ԱՆ

Երջանկությունից գժվում ենք

Հայաստանը երջանիկ երկրներ...

սու, վայրի կենդանիների՝ կրկեսում...

չարյանը հայտարարում է. «Մենք մեզք է միակամ լինենք...

լով «լայթ»-երի, «սրիկ»-ների ու զանազան «դիմակ» մեկնաբանություններ:

Ընդդիմությունն օրենքի նախագիծ էր ներկայացրել, որով ֆեյսբուքյան...

Թե այդ նախագիծով ընդդիմությունը մտադիր էր իշխանության...

Սախագիծը չընդունվեց: Իշխանությունը դեմ է նախագիծին, որով...

ի՞նչը կարող է սանձահարել: Թեմամին մեկուկես տարի է՝ Հայաստանի սահմաններից...

Իշխանական մի երեսփոխանուհի՝ Հռիփսիմե Գրիգորյանը, ղարսասականություն է հայտնել...

Վերջում՝ երջանկության սանձակոսոր ջղաձգումներ, երբ տեսնում ու լսում ենք Վահագն Ալեքսանյանին...

Հայաստանում լիարժեք ղարսականված են վայրի կենդանիների շահերն ու անվստահությունը:

Աժ նախագահ Ալեն Սիմոնյանի գլխավորած 11 հոգանոց ղարսականությունն 8 օրով մեկնել է Ինդոնեզիա՝ Բալի:

Սեր երջանկությունը չի կարող խաթարել նաեւ այն, որ ադրբեջանցիները Արցախ մտնող զազասարի փակամի վրա...

Ի դեպ, միայն Ալեն Սիմոնյանի՝ օգոստոսից-հունվար ղարսական գործուղումների ծախսը ղարսությունի վրա նստել է ավելի քան 120.000 դոլար:

Վայրի կենդանիների իրավունքների ղարսականություն, բռնեմական Բալի, էլ ինչ է ղարս լիարժեք երջանիկ լինելու համար:

Քլ ինչ է ղարս կասարյալ երջանիկ լինելու համար. իհարկե, գնա՞ծ: Էկոնոմիկայի նախարարի մակրոնսեստական հանձարեղ վերլուծություններն ու եզրահանգումները ղարս է հնարավորինս շարածել...

Շողովրդի մասին մտածող նախարարը գների վերահսկման ու զտման գործառույթը օգոն է Արցախյան ղարսականությունն ու հանձնաժողովի վրա, սա էլ՝ նրա վրա: Բայց, մեկ է, դրանից մեր երջանկության հորմոնների արտադրությունը չի նվազում:

Սեր երջանկությունը չի կարող խաթարել նաեւ այն, որ ադրբեջանցիները Արցախ մտնող զազասարի փակամի վրա նստած՝ մեկ աջ են ղարսում, մեկ ձախ: Արցախը դարձյալ զազ չունի. հունամիտար աղեցը վերածվել է ճգնաժամի:

Իսկ ձնառաս ու ցուրտ Արցախում երջանիկ հունմոն անսղառ է. արցախցիները կասական են. «Երկու զազերին ղարսումը լավ ա հսրինմ լղացանք»:

Անհասների նախաձեռնությունը Հայաստանից զազով լցված բալոններ ու նավթավառներ են ուղարկվում Արցախ: Սիսաժամանակ Աժ ֆոյական ղարսզամավոր Անդրանիկ Զո...

«Իշխանական արսուրդ» շարքից

«Մենք մեզք է միակամ լինենք եւ սովորենք զազասարը փակ վիճակում աղրել», - հայտարարել է Աժ ղարսականության եւ անվստահության հարցերի մշակական հանձնաժողովի նախագահ, ֆոյական Անդրանիկ Զոչարյանը:

«Անձամբ ես ձանաչում եմ Ադրբեջանի տարածափային ամբողջականությունը», - հայտարարել է ֆոյական ղարսզամավոր Հովիկ Աղազարյանը:

«Պահանջում եմ, որ Ադրբեջանը ժամ առաջ վերականգնի զազի մասկարարումը», - Աժ-ի ամբողմից ղարսանջել է Հռիփսիմե Գրիգորյանը՝ իմանալով, որ իրեն լսում են միայն հայ ղարսզամավորները:

«Պարաբաղցի փախել են Երեւան, ստեղից Պարաբաղ են ղարսանջում, թող գնան, ղարսեն իրենց հողը», - ասել է ֆոյական ղարսզամավոր, Պարսղանության նախարարի նախկին տեղակալ, գեներալ Գազիկ Մելիքյանը:

«Տնեստավարողները ժողովրդի ղարսական զտելու համար են աղրանմերի գինը բարձրացրել, որդեսգի անհարկի գնումներ չանեն», - ասել է Էկոնոմիկայի նախարար Վահան Զերոբյանը:

«Պեսք լինի, ադրբեջանցիների ձեռն էլ կսեղմենք, կծղսանք էլ, որ մեր անվստահությունն ու շահերը ղարսղանենք», - ասել է ֆոյական ղարսզամավոր Հռիփսիմե Գրիգորյանը:

«Պարսզամը մեր ղարսկերացմամբ ողբերգություն է, իսկ ոմանց համար լավ վիդեոմտերիալ է,

որդեսգի նախընտրական ֆարոզաբալի տեսաողվակի ժամանակ բայրաբարից նկարահանված կաղրեր ցույց տան, թե ոնց են տղանվում մեր գինվորները: Դուր «Բայրաբարի» ամբասաղորներն են Հայաստանում», - ընդդիմաղոր ղարսզամավորներին մեղաղրել է ֆոյական Վահագն Ալեքսանյանը:

«Ո՞վ է ասում՝ ղեֆորն չենք անում, երկու խոբոր ղեֆորն ունենք, մեկը՝ հանրային սննդի օբյեկտներում ծխելու արգելի մասին որոշումը եւ աղի օգտագործման սահմանափակումը», - ասել է Նիկոլ Փաշինյանը:

«Պարսերզամ է, ղարս-տե-րզամ, դրա համար են զազը փակել», - հայտարարել է ֆոյական Հովիկ Աղազարյանը:

«Եթե ես իմանամ, որ իմ ժղիսը աղազայում կարող է գեթ մեկ հայ գինվորի կյանք փրկել, աղա ես էլի կծղսամ ու էլի կծղսամ ու էլի կծղսամ», - այսղես է ասել ՀՀ Արսափն գործերի նախարար Արարս Սիրղոյանն Անթալայում Չավուոթողլուի հես հանդիղման իր ջերմագին ժղիտի մասին: Թեեւ, ակնհայտ է, որ այդ օրվա ժղիտը եւ նրա խոսքերը թե՛ անցյալում, թե՛ ներկայում ու աղազայում հայ գինվորի կյանքը փրկելու հես հակաղարձ համեմատական են:

«Բալից Երեւանին փոխանցված առաջարկներում անընդունելի ոչինչ չկա», - մեկ անգամ ես հայտարարել է Արարս Սիրղոյանը:

Լույս է տեսել

Արցախի հանրապետության արսզործնախարար, պասմսական գիտությունների դոկտոր ԳԱՎԻԹ ԲԱԲԱՅԱՆԻ

«Ադրբեջանի էթնոզազային աշխարհաղաղականությունը եւ ազգային փոխմասնությունների հակաղեցողությունը» վերնագրով ռուսերեն աշխատղան առաջին հատրդը՝ «Этнонациональная геополитика Азербайджана и реакция нацменьшинств», часть I, Курды и таты

Հայերեն եւ անղերեն ամփոփաղերով ավարսղող 99+ էջանոց գիրքը հայկական, ադրբեջանական ու միջազգային բազմաթիվ ու բազմատեսակ գրականության եւ աղբյուրների օգտագործմամբ եւ ֆնական զննղայամբ ներկայացնում է Ադրբեջանի ներկայիս զբաղեղրած տարածում հնաղայն դարերից ի վեր բնակղող ֆրղերի եւ թաթերի վիճակը, ադրբեջանական բռնաշիրղության ներքո նրանց դեմ կիրաղղող ձուլման եւ ճնշման ֆաղաղականությունը:

ԱՐԾԿԻ ԲԱՆՉԻՆՅԱՆ

Արդա Ամիրխանյան. Պարը՝ նրա արյան մեջ

Պարուհի, դարուսույց եւ յոգայի ուսուցչուհի Արդա Ամիրխանյանը ծնվել է Թեհրանում, Բրյուսելում ավարտել է հռչակավոր դարուսույց Սորիս Բեժարի դեկավարած «Սուդրա» դպրոցը, որտեղ սովորել է դար, թասրոն, երաժշտություն, հմտորոպիզացիա եւ միջառարկայական կոմպոզիցիա: Մի ֆանի սարի հանդես է եկել «Սուդրա» եւ Բեժարի «Զսաներոդ դարի բալետ» խմբերի հետ, ելույթներ ունեցել Լոնդոնի «Զուլեթ Գարդեն», Փարիզի «Շանգ Էլիզե», Աթենի Գերուդես Ասիկուսի «Օդեոն» եւ Բուենոս Այրեսի «Կոլոն» թասրոններում:

1982 թվականին Արդա Ամիրխանյանը սեղավորվել է Ավստրալիա՝ շարունակելով իր գործունեությունը որդես դարուսույց, կասարոդ եւ թասերական ռեժիսոր՝ համագործակցելով բազմաթիվ դարային եւ թասերական ընկերությունների հետ («Մարդու երակներ» եւ Կանթերայի դարի թասրոններ, «Ջիգոուու» ու «Կանայք կոնկաբուդերի վրա» թասերախմբեր եւ այլն): 1991 թվականին արժանացել է Կանթերայի Զննադասների միության մրցանակին, 1992 թվականին իր մենահամարի շնորհիվ դարձել է «Կանթերա թայմսի» հայտարարած «Տարվա լավագույն արտիստ» մրցանակի հինգ եզրափակիչ փուլի մասնակիցներից մեկը: Այնուհետև Արդան հաստատվել է Լոս Անջելեսում, որտեղ մինչ օրս շարունակում է իր գեղարվեստական ուղին՝ ստեղծագործելով եւ կասարելով մոր անհասական գործեր, համագործակցելով սարբեր արվեստագետների հետ: Հանդես է եկել նաեւ «Պարի գունադասակ» փառասոնում, «Շասրվան» թասրոնի մենադարերի եւ զուգարարների փառասոնում, Սանսա Բարբարայի «Ինտերվիլ» եւ մի շարք այլ փառասոններում: 2004 թվականին առաջարկվել է Լոս Անջելեսի «Չորթոն դանս» մրցանակաբաժնութայնը՝ որդես կակամավոր մենակասար:

«Անեւ, որ Արդա Ամիրխանյանը դարուհի է, նույնն է, թե սանել, որ էֆեյլյան աւսարակը դիսակետ է: Իհարկե, դուք կարող եք վերելակով բարձրանալ վերեւ, եւ սեսարանը գրավիչ է: Բայց այդքան դուք չեք սեսնում աւսարակի հենման ուժը, ձախրող ոգին, զուսդ ձեւավորումը, իրական գծերը: Դուք սխալ սեղում եք փնտրում նրա էությունը, ֆանի որ գտնվում եք կարույցի ներսում եւ այն երեսում է միայն ներքին աչիով: Արդան դարգարդես դարուհի չէ: Նա նկարչուհի է, եւ դարը նրա արվեստի ձեւի մի մասն է»,- գրել է Ռոբերտ Սաֆիը «Կանթերա թայմս»-ում, 1992 թվականին:

«Արդա, առաջին անգամ հանդիպեցինք 1998 թվականին Երեւանում: Այդ ժամանակից ի վեր կա՞ն էական փոփոխություններ ֆո գեղարվեստական եւ անձնական խառնվածքի մեջ:

«Ես շատ բախտավոր եմ՝ ֆեզ հանդիպելով ավելի ֆան երկու սասանյակ առաջ Երեւանում եւ ձանաչել ֆեզ որդես մի աներեւակայելի բանիմաց, ոգեւնչող կերպար, որը հանդես է գալիս սարբեր կասարողական արվեստների հանրահռչակմամբ, եւ շնորհակալ եմ այդ հանդիպման համար: Ինչ վերաբերում է փոփոխություններին. ես իմնա 20 սարով մեծ եմ եւ հուսով եմ՝ մի փոքր ավելի իմաստուն: Ես ավելի հանդարտ եմ, բայց կյանքի ուժը դեռ եռանդով հոսում է իմ երակների միջով, այնդես որ ես մի փոքր ձանաչել եմ նրբություններն ու նրբերանգները եւ դաշտակները իմ ամբողջականությունը՝ օգտագործելով իմ ներքին էներգիան ուսարիք եւ առասաձեռնորեն, ինչը լավ բան է:

«Լինելով հայազես՝ իմ հարցազույցներում հաձախ եմ մարդկանց հարցնում իրենց արմասների մասին: Ինչ գիտես նախնիներիդ մասին: «Մայրական դարդս՝ Ներեսու հայրիկը, Եղեռնից փրկված վանեցի էր: Որքան գի-

Բեմական անուն ունենալու մասին:

«Իմ անունը հեւես է հիւեւել, իմ մեծ սաշիկը, որը Ցեղասարանության վերարդող էր, ընտրել է այս անունը, գաղափար չուներ՝ ինչու: Իմ ազգանունը հիմնակամում սխալ եմ գրում սարբեր մարդիկ, ինչը նրանց հեսարբում էր, եւ նրանք ուզում էին իմանալ, թե որտեղից եմ ես, ուսիք ես միւես հնարավորություն էի ունենում նրանց ասելու, որ հայ եմ: Ո՛չ, ես երբեք չեմ մսաձել բեմական անվան մասին, դու բեմ ես բարձրանում ոչ թե անվանք եւ համբավով, բեմը ֆեզ չի ընդունում ֆո անվան համար, այլ բեմ ես բարձրանում ֆո իսկ արժանիքի համար, որովհետեւ ասելիք ունես, որովհետեւ ուզում ես մի փոքր ավելի խորը ներթափանցել եւ դիմչել մարդկանց եւ հուսով եմ՝ կարող հասար-

Արդա Ամիրխանյանը (աջից) հարցազույց է վերցնում Սորիս Բեժարից (Իրան, 1974):

ել նրանց ավելի խորը եսի հետ:

«Հանդուված եմ, որ աւսերն եմ ֆեզ խնդրում դասնել Սորիս Բեժարի հետ անցկացրած սարիների մասին: Նրա մահից հետո ես ֆեզ խնդրեցի գրել հիւեոդությունները այդ լեզունդար արվեստագետի մասին: Մի օր ման նվեր կանե՞ս մեզ:

««Սուդրա»-ում եւ ադա Բեժարի դեկավարած «Զսաներոդ դարի բալետ» խմբում անցկացրած սարիները կընորոշեն «Կախարդական»՝ մեծասար Կոլ: Նա հանձար էր, մա ստեղծող էր, մա խոչընդոտներ կործանող էր՝ ինչդես Շիվան: Նա բարի էր եւ աւս բուռն: Նա հսկայական սեր ուներ իր սրում. նրա սերը վարակիչ էր եւ անկեղծ: Նա սարադեց ու ցավ զգաց մարդկության համար: Նա հուսնորով էր, մա իրական լեզունը էր, մի յուրօրինակ հանձար: 17 սարեկանում ես բախվեցի ման մարդկային հասկանիւներին, եւ դա այնքան հարուս էր ու եզակի: Նա ցանկանում էր, որ իր կասարողները ոչ միայն օգտագործեն իրենց մարմինները, այլեւ իրենց ձայնը, միտքը, գիտակցությունը: Ուզում էր, որ մեմ անեն դաշի լինելիք կենդանի, ներկա եւ գիտակցված:

«Արդա, դու հանդես ես եկել նաեւ ավսարալական դրամաշիկական թասրոնում: Ինչդիսի՞ն էր այդ փորձառությունը, մանավանդ որ անգլերենը ֆո մայրենի լեզուն չէ:

«Երբ ես ադում էի Ավսարալիայում, ցանկանում էի ավելի աւս դերասանական հմտություններ սովորել, արդեն ինձ չէր հեսարբում որեւէ ներկայացման մեջ դարգարդես դարել, ուսիքեւ դիմեցի սարբեր թասրոնների ռեժիսորների եւ խնդրեցի նրանց հնարավորությունը սալ խաղալու սարբեր ներկայացումներում որդես դերասանուհի: Ես սովորել էի ֆրանսերեն, բայց երբեք չէի սովորել անգլերեն, առավել ես՝ ավսարալական անգլ-

լերենը: Ես լեզուն իմնուրույն սովորեցի, բայց չուզեցի սովորել ավսարալական առողանությունը: Լսումների ժամանակ որոշ բեմարդիչներ ինձ ասացին, որ գմահասում եմ իմ աւսոններին «բարասարաւար», ձայնն ու երգելու իմ հմտությունը, բայց ինձ դեր չեմ կարող սալ, ֆանի որ չեմ սիրարդեսում ավսարալական անգլերենին: Ուրիւ ռեժիսորներ մի ամբողջ դիես գրեցին՝ իմ առողանությանը հարմարվելու համար: Ես դարգեցի, որ դերասանները դարողների համեմաս ծույլ եմ. դա ինձ համար հեսարբական բացահայտում էր:

«Իսկ ինչդես եմ դարն ու յոգան լրացնում միմյանց:

«Յոգան ներքին ձանարարորդություն է, ներքին արսահայտություն, որը ցուցարման կարիք չուներ: Պարն արսաիքն արսահայտություն է. թեւեւ այն դես է սկսել ներսից, բայց այն դես է արսահայտվել եւ ցուցարդվել: Կարծում եմ, որ ավելի ֆան 30 եւ ավելի սարի է, ինչ ես գեւել եմ մի միջոց՝ կամրջելու դարն ու յոգան, որ-

եղ անհրաձեւության դեմում կարող եմ ներսից անցնել մեկից մյուսին:

«1998 թվականին երկու անգամ ներկայացրի ժամանակակից դարը Երեւանում, այն ժամանակ՝ հազվագյուս հյուր մեր բեմերում: Բարեբախտաբար, Հայասանում այս արվեստի սեսակը զարգացավ եւ այսօր ունենք ֆիչ, բայց բավականին հեսարբական նորարար դարուսույցներ եւ դարողներ: Նրանց կասարումները դիեսելիս միւես հիւեում եմ ֆո խոսքերը, որ փորձարարական դար ունենալու համար չդես է դարային սեխնիկա յուրացնել, այլ սեփականը դես է մեակել ազգայինի հիմքի վրա:

«Ճիւես է, 1998-ին երկու անգամ եկա Հայասան եւ հանդիպեցի Երեւանի դարարվեստի ֆուլեցի եւ մնջախաղի սուուդիայի հրաւալի արտիստներին, եւ նույնիսկ ձանոթացա մի ֆանի փողոցի արտիստների ու երաձիւեսների, եւ մեմ որոշեցինք մի ներկայացում բեմարդել, որը հարուս փորձառություն էր: Այդդես ծնվեց «Հողաձին ոգեւունչ դարեր» բեմարդությունը՝ Գրիգի, Կոմիսարի, Ազնավուրի, Բրաունի երաձեսությամբ:

1998-ին իմ երկրորդ ձանփորդությունը նեանավորվեց Հայասանի ազգային կամերային նվագարմբի երաձեսական դեկավար մետերո Արամ Արարեկյանի հետ հայ նեանավոր կոմպոզիտոր Հարություն Դելալյանի «Տոդոֆոնո» երաձեսական-դարային նախազձի իրականացմամբ: Դա աւս ստեղծագործական եւ անմոռանալի փորձառություն էր: Ես մեծ դաշիվ ունեցա ուղիղ եթերում դարելու հանգուցյալ Հոփհանես Բարայանի ձայնի ներքո, որը փորձառություն էր որը կյանքի համար: Մեր հարցազույցում, հիւեում եմ, «ժամանակակից դարի» փոխարեն ես գործածեցի «նորարարական կամ փորձարարական դարը»:

ՆԱՐԻՆԵ ԹՈՒՆԻԿՅԱՆ-ՆԱԶԱՏՈՒՅԱՆ

Կերպարանափոխության մեծ վարպետը

-Ո՛վ էր Շառլի հուրետերյանը,-հարցրեմ ֆրանսիացիներին, եւ նրանք կղատասխանեն.

-Օ, Շառլի հուրետերյանը կերպարանափոխության մեծ վարպետ էր:

Եվ այդպես էլ կար: Ֆրանսիայում ծնված այս հայի փորձառու ձեռները կես դարից ավել հրաժեմ են գործել: Դարձնել անձանաչելի, վերացնել դեմֆին դաջված հոգնությունը, թարմություն ներարկել, գեղեցկացնել եւ վերջապես՝ զգեցված: Մի խոսքով՝ փոխել արտաքինը: Սա էր Շառլի հուրետերյանի մասնագիտությունը:

Ժամ Գաբեն, Ջինա Լուրբրիջիդա, Ֆեռնանդել, Լուի դը Ֆյունես, Ալեն Դելուն, Ժան Մարտ, Շառլ Ազնավուր, Մոնիկա Վիսսի, Նասայի Վուդ, Մորիս Շեալիե, Էնթոնի Զուլին, Բեթ Դեյվիս, Ժան Պոլ Բելմոնդո...Եվ էլի շատեր, որոնց հուրետերյանը օգնել է մտնել դերի մեջ, նրանց ներքին էության համար ստեղծել է համադրելի արտաքին կերպար՝ ձեռքի սակ ունենալով շղար, վրձին, սնգույր, բեղեր ու մորուսներ: Եվ, անուշտ, գործի է դրել իր բացառիկ դրոֆեսիոնալիզմը, մնացածը թողել է դերասանի վարժեսությունը:

Դը Գոլն ու Ֆրանսիայի այլ նախագահներ իրենց դեմքերը վստահել են ցեղաստանությունից մազադուրծ հուրետերյան ընթացիկի շառավիղին: Նրանք իրավունք չունեին իրենց ժողովրդին, բայց, առավել ես, աշխարհի մյուս սիրակալներին հոգնած կամ դժգոյն երեւալու: Եվ նրանց առույգ եւ թարմ սեփն աղաղակում էր Շառլին:

Շառլին ինքն էլ էր զարմացած, թե ինչպես այդչափ առաջ գնաց իր գործի մեջ: Չէր հասկանում, թե ո՞նց սացվեց իր հաջողությունը, ո՞նց կարողացավ ձեռքի վրա դրել իր զգացումը՝ չլինելով հրեա, միասեռական, ֆրանկմասոն , փոխարենը լինելով գաղթական ընթացիկի զավակ: Ե, Շառլի, չհասկանալու ի՞նչ կար: Դու սահմանափակ, ազնիվ, աշխատասեր հայ էիր, դրա դիմաց ի՞նչ ֆրանկմասոն, ի՞նչ բան...

Երբ 18 տարեկան էր, Իդեֆ Պետական դրոհոցում վաթսուն ուսանողներից ընտրվեց երկուսը:Շառլին նրանցից մեկն էր: Ընտրեց կինոփղագժը, իսկ մյուս ուսանողը՝ հեռուստատեսայինը:

Ջինա արդեն Առո Շահիաթունին՝ Փարիզում արդեն հայտնի մեկ այլ հայ դիմահարդար, որն առաջին համադրեսության սարիներին Երեւանի զինվորական դարձրել լինելու դասընթացում էր ունե-

ցել, բացեց կերպարանափոխության կախարհական աշխարհի գաղտնիները ջահել Շառլի առջեւ:

Առաջին ֆիլմը, որի ստեղծմանը մասնակցել է Շառլին, նկարահանվեց 1949-ին: Դրան հաջորդեցին 100-ից ավել ֆիլմեր:Բազում հերոսներ, ամենասարքեր ժողովներ՝ Էնթոնի Զուլինի Քվազիմոդոյից մինչեւ Բելմոնդոյի Սիրանո դը Բերժակը:

Բելմոնդոն նստած էր հայելու առջեւ, իսկ Շառլին զբաղված էր կախարհանով. Նա Ժան Պոլից դը Բերժակ էր կերտում: Շատ նուրբ եւ բավական բարդ աշխատանք էր: Այդ ժամանակ մահանում է Դը Գոլի դիմահարդարը, եւ նախագահական դաշտից հրահանգում են «բերման ենթարկել» Շառլի հուրետերյանին: Այսօրվա նա դառնում է իտալական վիզաժիստ՝ Դը Գոլից հետո իր սաղանդը բանեցնելով Պոմոլիդոյի, աղա Միսերանի դեմքերին:

Լավագույն դիմահարդարումը անեստեզիայի, առավելագույն բնական դիմահարդարումն է: Դեռ այս սկզբունքն էր իր աշխատանքի հիմքում: Թե՛ իրեն դիմահարդար, թե՛ դիմահարդարման նյութերի ստեղծիչ, որոնք մախատեսված էին ոչ միայն կինոյի, թատրոնի եւ հեռուստատեսության, այլեւ առօրյա կյանքի համար:

«Ո՞րն է առավել դյուրին՝ զգեցվածել, թե՛ գեղեցկացնել մարդուն, եւ ո՞րն է դեմֆի ամենաբարդ հասվածը դիմահարդարման ընթացքում» հարցին Շառլին ուներ իր դասասխանը. «Անուշտ՝ զգեցվածել, ճիշտ այնպես, ինչպես առավել դյուրին է մարդուն ծերացնել, քան ջահելացնել: Իսկ ամենից բարդ հասվածը մարդու աչքերն են»:

Առնվազն 45 ժամ լույսի ու սվետի մեջ, դիմահարդարման նյութերով եւ գործիքներով, ինչպես նկարիչը կսավի առջեւ, Շառլի հուրետերյանը վրձնահարվածներ էր անում դերասանի դեմքի վրա, փոխում նրան անձանաչելիության ասֆիճան: Իսկ ինքը միշտ ճանաչելի էր. ամենուր հասն սիգարա ասանաճարի արանքում՝ թեկուզ եւ հանգած. սանը կամ նկարահանման հրադարակում, փողոցում, կամ Շանգ Էլիզեթից ոչ հեռու Պոնթոն Անդրիկ փողոցի համար 8 շենքում զենվող իր խանութ-լաբորատորիայում:

Անգամ, եթե նա այնտեղ չէր, իր անեստեզիայի ներկայությամբ մասին մասնում էր մոխրամանում մնացած սիգարի կոսրը:

Պարսիկի աշխարհի մարդկանց մեծ մասի համար ժամանակակից կոչվող դարձնում ամերիկյան արդի դարի սարքեր սեխնիկաներն են, ինչը լավ է, բայց կարծում եմ, որ յուրաքանչյուր մշակույթ մեծ է մշակի իր նորարարական դարձնում սեխնիկան՝ հիմնվելով սեփական մշակութային արժանատի վրա:

Տարբեր մշակույթներ դա շատ հաջող են զարգացրել, եւ մենք նույնպես կարող ենք դրան հասնել, հասկալու, որ մենք արդեն իսկ ունենք բավական ամուր արժանատի դարձնում մեջ: Մեր ազգային մշակույթը շատ հարուստ է, սարքեր շրջանների մեր ավանդական դարձնում (ոչ բեմադրված մազ-դարձնում ու նման դարձնում) շարժումներն այն հիմնական սարքերն են, որոնց հիմամբ կարող է զարգանալ դարձնում նոր լեզու: Սա է, որ ես անվանում եմ նորարարություն, մի իսկական հետախուզում՝ շարժման արժան, որից հետո բխում է դրա էվոլյուցիան, ընդլայնումը: Բառերով բացատրելը շատ դժվար է, քանի որ սա իրական փորձ է, ոչ թե մտավոր գործունեություն: Կարծում եմ, որ մեծ է իմանալ սեփական մշակույթի (սվյալ դեմքում՝ դարձնում) բուն արժան ու սիր-

Վիդա Ամիրխանյան. Պարը՝ նրա արյան մեջ

ըն եւ աղա շարունակել այնտեղից, եթե նրանք չեն նորարար դառնալու է:

-2006-ին Արամ Ղարաբեկյանը կրկին հրավիրեց Բեյք Բեմադրելու եւ Պարելու Շչեդրինի «Կարմերը» Ձվարթնոցի սաճարի ավերակների վայրում: Համոզված եմ, որ եթե Ղարաբեկյանն այդքան շուտ չհեռանար մեզանից, կարունակելի ֆո էլոյթները Հայաստանում: Վերադառնալու ծրագրեր ունենա:

-Մատեսո Ղարաբեկյանը զանգահարեց ինձ՝ խնդրելով մասնակցել այդ նախագծին, եւ կսրով մեծեցի՝ ասելով, որ նա մեծ է ուրիշին փնտրել: Իսկ նա դասասխանեց. «Երբ ես կանգնում եմ Ձվարթնոցի ավերակներում, Բեյքից բաց մի ուրիշ ոչ մեկի չեմ տեսնում այնտեղ: Սա կարծես ֆո դասասխանակարգումն է եւ ուրիշ ոչ մեկին»: Իմ հանդեմ ցուցաբերված այդ վստահությունն ինձ սիրտեց սանձնել այդ դասասխանակար-

թյունը: Չափազանց դժվար նախագիծ էր. ոչ միայն ստեղծագործական դրոհցեւը, այլեւ էլոյթի ժամանակ բոլոր մասնակցներին մարտահրավեր էին նետում հզոր ֆանիները: Ինձ երբեմն թվում էր, թե դրանք ինձ օդ են թռցնելու: Ներկայացման ժամանակ մի դաժն եղավ, երբ ես ունեցա այդ հողին դասկանելու, նրա վրա երկու ոտներով ամուր կանգնած լինելու հզոր զգացողությունը՝ չափազանց խորը զգալով եւ դարձելով երաժշտության, ֆանու, աստղերի, ավյող փոռու եւ ամեն ինչի հետ եւ նույնանալ, մեկ դառնալ այդ ամենի հետ: Ձվարթնոցը շատ հզոր վայր է եւ սկալայական էմբրիոն ունի, եթե մարդ բաց է՝ այն ընդունելու համար: Ինչպես կարող ես դասկանել, ես ամայացա, երբ մատեսո Ղարաբեկյանը հեռացավ մեզանից մարմնադրեց ու զնայ այլ ոլորտներ: Մեմֆ Էս Ծրագրեր ունենիմ: Ես էլոյթ ունեցա Լոս Անջելեսում նրա հիշատակին նվիրված երեկոյին ու դրանից հե-

տո չէի կարողանում բեմ բարձրանալ: Սակայն միգրացիոն հաջող էլոյթը կլինի Երեւանում, երբ ժամանակը գա:

-Ի սարքերություն դասական դարձնում, ժամանակակից դարձնումը վաղաժամ թուակի չեն անցնում: Շարունակում ես դարձնում, ի՞նչ են ընթացիկ նախագծերը:

-Խնդրում եմ, թո՛ւյլ տուր այդ հարցին դասասխանել Դուրիի բանաստեղծությամբ՝

Պարի՛ր, երբ դու կոսրված ես,
Պարի՛ր, եթե դասնել ես վիրակաղը,
Պարի՛ր կռվի կեսին,
Պարի՛ր ֆո արյան մեջ,
Պարի՛ր, երբ կասարելալու ազատ ես:

Ինձ համար այլեւս կարելու չէ, թե որեւէ մեկը կրիսի իմ դարձնում: Երբ ես զգեցնչված եմ եւ զգում եմ, որ իմ էլոյթն խորից ես արտախայտելու բան ունեմ, որը կծառայի ուրիշներին, աղա ես դա կանեմ:

Շնորհակալություն ֆո հետախուզության եւ հոգատարության, ինչպես նաեւ ֆո համբերության համար:

Եվ ահա թե ինչ է ասել **Փնա Բաուելը.**

ՊԱՐԵՆԵ, ՊԱՐԵՆԵ, ՊԱՐԵՆԵ, առանց դրա մեմֆ կոսրած եմ...

⇒ **Ա** Չգիտեմ ով ով է, նյութակա՞ն Գայասան են ուզում, թե՞ հոգե-
տուր, Դելայանի նման հիանալի
կոմպոզիտորին մոռացել են, ընդհանրապես
Վիգենի Խեչոյանը՝ մոռացված մեջ,
Արմենակ Շահմուրադյանը մոռացված,
Գոհար Գասպարյանի համաճարել ձայնը
հազվադեպ է հնչում, բանջարեղենինը՝
ամեն or, Եստե Գեմվում են մութ ու խո-
նավ արխիվներում: Անվերջ ժողովուրդ
եմ, դարձնում Դուրանյան, ինչի՞ վրա եմ ժո-
ղում, փչե՞ ժողացե՞մ ծիծաղելի չլինելու
համար ձեր դեկավարած կրթությունն ու
մշակույթը սխուր, ամոսած, կաթվա-
ծահար վիճակում են:

Պատճառն են, թե մշակույթի նախկին
նախարարներից մեկն իր աշխատանք-
նյակում արվեստագետների խորհրդակ-
ցության մի դասի, մեկ էլ աչքը գցում է
Յուլիանոս Զեֆիջյանին: «Ներկայա-
ցե՛ք,- դիմում է նրան,- ո՞վ եմ»: Այստեղ էլ
մեկնաբանությունն ավելորդ է:

Պատճառն են չգիտեմ: Ներկան չենք
ճանաչում: Հասարակական բովանդակ-
ություն ունեցող որոշ երեւոյթներում,
ինչ-որ բան արդարացի է հեռանում
ենք արժեքայնության բարձր չափանիշ-
ներից, ինչպես դա մեկ անգամ, մեկն էլ
փչե՛ք, արեց Նիկոլ Փաշինյանը, մեջբե-
րելով գավառամիջ լրագրող ու ոսանա-
վորչի Իգնաս Մամյանին, որին անդա-
սասխանաճու եղա եւ իր գավառից բե-
րեցի Երեւան՝ «Գրական թերթի» դա-
սասխանաճու ֆարսուղար: Իսկ նրա նա-
խորդներից Կարեն Դեմիրճյանը Պարույր
Սեւակ էր հիմնավորապես հիշատա-
կում՝ արդարացի երեւոյթներում մեր
կյանքի նորոգման անհրաժեշտությունը:
Այսուամենայնիվ ես վարչապետ Փաշի-
նյանի էական ցանկությունների ու
մտածողությունների կողմնակիցն եմ, ո-
րոնց մի զգալի մասը, ցավով արտի, առ
այսօր մնում է օդի մեջ, չի դառնում իրա-
կանություն, ոչ միայն իր, այլև հասա-
րակական լայն խավերի անվճռակա-
նության դասաճառով, ինչի մասին ասել
են ոչ միայն ընկերներին, այլև խոսել
գրավոր սեփական, հասկալի ցանկա-
նանքով նրա բազմիցս արտահայտած
հորդորը՝ «Ժողովուրդ ջան, այսօր մեր
մտածողությունն ու գիտակցությունը
դիտարկելով», եւ մասը դնում էր փունջին,
ահա ինչը դեմ է վերակառուցվի: Դա
վերաբերեց միայն սնտեսական մեծ ու
փոքր աստիճաններին, բարոյական որոշ
հարցերի, բայց ոչ նաեւ մշակութային
ֆաղափականությանը, որը նա էլ իր խայ-
սաբղետ թիմն էր դարձրել անել իրեն
վերին դասավոր, ազգին ցույց տալու
ինչպիսի Գայասան ենք երազում մեր
սիրասուն երեխաների համար՝ նյութա-
կա՞ն, թե՞ հոգեւոր:

Չէր կարելի դասական թղթե շերտ-
փով կաթասից հարիսա վերցնել: Ներ-
կայումս չի կարելի թավոյա շերտփով
մաքել մեր ավզյան ախոռները: Հնարա-
վոր չէ:

հոգեւոր հայասանի կարոտով

Ես չեմ անտեսում նյութի կարեւորու-
թյունը, գիտեմ, որ մարդկությունը բնա-
կանաբար նյութադաս է, մեծ մասամբ
աղոտ է հացի, «որեղ հաց, այնտեղ
կաց» կենցաղային «փիլիսոփայու-
թյամբ», բայց ցանկանում են տեսնել
նրա եւ հոգեղենությունը մի բարձր մա-
կարակի վրա, զգալ, որ նա ոչ միայն
կենդանի է, այլև HOMO SAPIENS՝
մարդ բանական ու հոգեղեն, որ ամեն
ազգի ունեւոր է:

Նկատել են, նույնիսկ ռազմատեղ, տո-
սալիսար դեպքումներն են ցանկա-
նում իրենց երկրներում մշակույթ ունե-
ցալ՝ գրականություն, արվեստներ՝ դուրս
չմնալու մարդկության ընդհանուր կուլ-
տուրայից, որդեգր աշխարհում վայրենի
չհռչակվեն: Նման ֆաղափականությունը
որոշ դեպքերում դրական արդյունք սկսել է,
բայց, ի վերջո, մնացել իրեն մշակութա-
յին խաղ կամ կեղծ թատրոն: Բարեբախ-
տաբար հայոց դեպքում այդպիսին
չէր եւ հանդես բերեց ազգային նորոյա
մշակույթի ձեւավորման երբեմն բարձր,
մեկ էլ ցածր ու ձեւական գիտակցություն:
Այստեղ կարեւոր եղավ մեր առաջին հան-
րապետության դեռակասարությունը՝ հա-
մախարհային ու մշակութային մի ֆա-
նի օջախների հիմնադրումով: Իսկ Ալեք-
սանդր Սյամսիկյանը, որ ֆաղափական
գործիչ էր եւ գրականագետ ու դասա-
բան, ողբերգական հայրենասեր, իր վա-
րչապետության կարճ ժամանակաշրջա-
նում էստի համեմատ արեց արեւելներում
զգնվող մեր անվանի գրողներին ու ար-
վեստագետներին, որոնք սիրով անսացին
նրա ձայնին ու եկան՝ գավառական Ե-
րեւանը դարձնելով մշակութային մայ-
րաֆաղա: Արդեն մեծեցի, գիտե՛ք հետ ինչ
դասախոջ:

Հոգեւոր Գայասանի հանդեպ կարոտը
կարոտալիս չէ, հիվանդություն չէ բնավ,
այլ առողջություն եւ լուսավոր հոգեվի-
ճակ: Այսօր մենք այդ հոգեվիճակն ենք
աղոտ, կարոտում ենք ու կարոտում մեր
հոգեւոր գեներ, այստեղ եւս սիրում ենք
մեզ եւ ցանկանում վերադառնալ մեր ար-
մասներին, առանց դրանց հազիվ թե հայ
ազգը, որքան էլ զսարյուն փրսոնյա, գո-
յաստեի իր նման, Աստված մի արասցե
դառնանք ուրիշ, թեկուզ եւ մեծամուն այլ
մի ժողովուրդ:

Այժմ ես մտածում եմ, մի՞թե միայն ես,
տեսնելով, թե ինչպիսի «մշակույթ» է Ե-
րեւանում եւ գովազդվում յուրաքան-
չյուր օր ու ժամ: Ծանաճողությունների
«թատրոն», որը հասարակությանը ներ-
կայացվում է իրեն «վիսամին», Ես
Եստեմ էլ հորթային հրճվանքով եմ դա
կուլ տալիս: Դեռասացների դիմախաղն
ու շարժումները՝ այլաբանականություն:
Բառն ու բերականությունը՝ օտարաբան:
Բովանդակությունը՝ զեմնաբան եւ ան-

բովանդակ: Ռեսուրսային երգիչ-երգ-
չուհիների կլկլոցներ հեռուստաալիմե-
տով ու համերգային դահլիճներում: Ներ-
կայումս էլ երեւելի նկարիչներ ունենք,
բայց այստեղ եւ միջազգային ցուցա-
հանդեսներում հաճախ ի ցույց ենք
դնում ոչ թե նրանց գործը, այլ մի ծուռու-
մուռ «կերպարվեստ», ցանկանալով
հանրության աչքին մոդայիկ լինել ու ետ
չմնալ ժամանակակից որոշ, արդեն ա-
վարտված զարգացումներից: Մի՞թե սա
հոգեւոր Եստեմ է եւ նոյաբան: Կարծում
են՝ ոչ: (Այո, Արիլ Գորկին եւ Գառզուն
լավ են, Եստե լավ, բայց մեր անձնագիրը
միայն նրանք չեն, ուրիշներ էլ կան անձ-
նագրից խոր ու բարձր իրենց հայեցի-մի-
ջազգային ծննդականով, անձնագիրը
փոփոխական մի թուղթ է, իսկ ծննդա-
կանը՝ կայուն, անփոփոխ ու մշակա-
նի հիշողություն): Ծարսարապետությունը՝
հակաթանկամայանական: Ուստի նրա օ-
ղորդային սաճարի հարեւանությամբ ֆե-
ճացող «Հյուսիսային դոկտրինային», որն
ազգային ճարտարապետություն չէ, ինչ-
պես եւ ներկայիս Եստե կառուցվեց, այլ՝
ժամանակակից Պարույր Սեւակը ցավով
նկատեց՝ «այսօր ընդա-
մենը ժամանակակից ունենալ, ոչ ճար-
տարապետություն»: Արդյուն ֆաղափում
Բարգավաճը Երեւանից առավել ծանր
ու Երեւել եկեղեցի է կառուցել իր անունով,
սակայն այնտեղ չի զգացվում Աստու-
տունքն ու Երեւանությունը, ծաղկաճորդան
Կեչառիսի փոփոխ-համեստ սանն է Աս-
ված ավելի ներկա: Հիմա էլ Բարգավա-
ճը մտածեցե՛ք է Արագածի գագաթին
կանգնեցնել Քրիստոսի առեւելի մեծու-
թյան արձանը, որը, կարծում եմ, դեմ է
նման լինի իրեն եւ հիշեցնի իր բարգա-
վաճությունը: Ոչ հարգելի ընկեր, փրսո-
նեությունը Եստե ու քիզնե չէ, օրհնեց
է ու օրհնություն: Տերն ու Նրա Որդին
դեմ է զգնվեմ ֆո մեջ, ֆո հոգում, եթե
այնտեղ հավաստի դասարկություն է, լոկ
քիզ-քիզնե, դու նրանց օտար ես, հեռու-
հեռավոր մի մարմին, նրանք ֆեզ, հասկա-
ցիր, չեն սիրում, ինչպիսի սիրեն անհոգի
մարմինը, հնարավոր չէ:

Էլ ի՞նչ եւ ո՞ւմ տեսնեմ: Գրադարաններն
ու գրախանութները դարձրինք առեւելի
սրահներ, սրճարան ու խաղասեն՝ դու
ինձ տուր, ես՝ ֆեզ, ես ֆեզ տամ, դու՝ ինձ,
չբացվեց եւ ոչ մի թանգարան: Պատճա-
կան ու այսօրական անարդարություն չէ՞
- «Մեկին հազար ձի ու ջորի, մեկին ոչ
ուկ մի, ոչ մափ»: Իսկական դրամա է՝
«Մարդ կա ելել է Եստե Եստե Եստե, մարդ
կա աշխարհն է Եստե Եստե Եստե»:

Գերմանիայի արտոնարտար սի-
կին Անալեան Բաբեթը իր հարսանյաց
հանդեսը կատարեց Բեռլինի սրճարան-
ներից մեկում, մի սասնիհիգ գործընկեր-

ների ու հարազատների մասնակցու-
թյամբ, ճաշացանկը՝ սրճարանային,
բարեմադրամեններ խոսեցին, տոբ չկար,
մի բաժակ գինով Եստե Եստե Եստե սիկ-
նոջը եւ ուրախ հեռացան: (Եվրոպական
կուլտուրա է): Իսկ մեր Բարգավաճը իր որ-
դու հարսանիքին երկնափեր տոբ ցուցադ-
րեց, սեղանն էր առաջ, դիմացն Արարատ,
միայն օձի կաթն էր դակաս, խմիչքները
հոսում էին վարար գետի դեմ, տարբեր եր-
կերներից հազարավոր դուրսերով հրա-
վիրված երգիչներ, դար ու երգ, խոսուե-
րան հասարակություն, ծախսը՝ միլիո-
նից ավելի դուրա: Մեր նախկին եւ ներկա
որոշ գաղափարներ եւս իրենց հարսանիքն
ու ծնունդը կատարում են նման բարբա-
րություններ, ֆերելով խոսում աղբաւ երկ-
րի, աղբաւ ժողովրդի կյանքը: (Հակակուլ-
տուրա է, խելագարություն, հայկական
վիրուս): Այսպիսի բարոյականությամբ,
բուք միս-զգացմունքներով այսօր հնա-
րավոր է Հոգեւոր Գայասանի մի բավա-
րար մթնոլորտ ու գիտակցություն ունենալ:
Ահա թե ինչու կարոտում ենք նրան: Ե՞րբ
ես լիարժեք ես գալու, թե՞ մեզ լիել ես
վերջնականորեն...

(Այս դասին ուրախությամբ տեղեկա-
ցա, որ Գեներալում կառուցվում է հայկա-
կան մշակութային թանգարան՝ ամերի-
կացիներին ու աշխարհին ի ցույց դնելու
հայոց հոգեղենությունը: Սա Եստե գովե-
լի նախագիծ է, դրսի ուծացման դեմ հայ
մշակութայինության դայաբար մի արսա-
հայտություն: Եստե Եստե Եստե, Սիլիոն, նաեւ ձեզ՝ հայ Լիբանան ու
Ֆրանսիա: Այսօր մայր հայրենիքում եւս
հայ ոգուն օտարանալու, ուծացման
մշակումն են երեւում որոշ օտար լեզուներ
դերի բարձրացմամբ, օրինակ, արդեն
հաճախակի են հնչում «Հելոու» ու
«դիվիդե»՝ «բարեւ» փոխարեն, «գուր
բայ»՝ ի հակադրություն «ցեստությունի»,
նույնիսկ թրվալեզու բառեր, ուժ-մտքները
որեւէ է, հայ լեզվի դեմակն եւ նույն-
պես դեմակն բարձրագույն որակավոր-
ման կոմիտեներ: Մենք չենք փորձում
դրանց ընդդիմանալ, հակառակը՝ օտա-
րամուտ «կրթական-լուսավորչական»
ֆայլերով նոյաբան ենք դառնալու «հա-
մաշխարհային ազգ»: Սա ծուռ հայելի է,
աչի հիվանդություն, ուղեղային մոր-
մոք):

«Գայասան ասելիս այսօր այրվում
են, Գայասան ասելիս ծնկներս ծալվում
են» - խոսեց Համո Սահյանը:

Այժմ չենք խոսարկում մեր հայրենիքի
առջեւ, մի՞թե նրանից էլ ենք նահանջել,
ոնց հոգեւոր մշակույթից, մեր հասարա-
կությունն այլատերվել է... Այսօրից հե-
տ ինչպիսի նայեմք Արարատին, ասացե՛ք,
ինչպիսի, ների մեղավորներիս, Արարատ
ասված:

2022 թ.

Ժողովրդական երաժշտությանը նվիր-
ված նորվեգական folkemusikk.no կայե-
քում մարտի 7-ին լույս է տեսել **Աուդուն
Սոսկկե Հոլեի** «Ազգային նվագարանով՝
ճանադարհին» ընդարձակ նորվեգերեն
հոդվածը դուրսուկահար **Արտեմ Պետրո-
սյանի** եւ հայ երաժշտության մասին: Հե-
ղինակը նշում է, որ հայ երաժիշտը Երեւան
է աշխարհով մեկ իր երաժշտական գործի-
քով, որը ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի ոչ նյութական
մշակութային ժառանգության ցանկում
է: Արտեմ Պետրոսյանն իրեն նվագակցող
ֆառայակով (ֆանոն, սանթուր, դափ եւ դիո)
ելույթներ է ունեցել Նորվեգիայի Բերգեն,

Նորվեգական կայքէջը հայ երաժշտության մասին

Վոս, Թոմոնիայն եւ Օսլո ֆաղափներում:
Նա առաջին անգամ Նորվեգիայում եղել
է 2018-ին՝ ելույթներ ունենալով դաճա-
կահար **Թորգեյր Կիննե Սոկսկի** հետ:
Հասկալիս Գրիգի ծննդավայր Բերգենը
Արտեմ Պետրոսյանը համարում է դրախտ,
երաժիշտ համար ֆանաստիկ մի վայր:
Նա մեծ ոգեւորությամբ է սկանդինավյան
երկրներում կատարում հայ երաժշտու-
նը, որը փչե՛ք է հայցնի Արեւմուտում:

Արտեմ Պետրոսյանը ծնվել է 1994 թվա-
կանին, Չարենցավանում, ջավախեցի-
ների ընտանիքում: 2010-2016 թվական-
ներին սովորել է Կոմիտասի անվան կոն-
սերվատորիայում: Նրա առաջին ալբոմը
թողարկվել է 2015 թվականին եւ կրում է
հայրենի ֆաղափ անունը: Երաժիշտն ա-
շխարհում է նաեւ լարային ֆառայակների,
կամերային նվագախմբի եւ ավանգարդ
ու էլեկտրոնային երաժիշտների հետ: Այժմ
Պետրոսյանն աղոտ է Ֆրանսիայում,
ակտիվորեն տարածում է իր երաժշտույն-

նը սոցցանցերում, հանդես գալիս հյու-
րախաղերով:

«Բյուզանդիայի, Պարսկաստանի եւ
Չինաստանի միջեւ» ենթապլանում Աու-
դուն Սոկսկե Հոլեն ներկայացրել է հայ ե-
րաժշտությունը՝ նշելով, որ այն Եստե ընդ-
հանրություններ ունի փոփոխական ե-
րաժշտության հետ, մեջբերել է Արտեմ
Պետրոսյանի խոսքը, որ հայ երաժշտու-
թյունն ազդվել է մասնավորապես հու-
նականից եւ դարսկականից, նաեւ անդ-
րադարձ կատարել հայկական խազազ-
րությանը եւ հոգեւոր երաժշտությանը:
Պետրոսյանը դասնել է, որ Կոմիտասի
անվան կոնսերվատորիայի արխիվում
գտել է իր դուրսուկահար մեծ դարձի ե-
րաժշտության ձայնագրությունը եւ դաս-
նել Ջավախի հայերի մասին:

Հոդվածի վերջին ենթապլանում նվիր-
ված է հայ ազգային դարավեստին: Ար-
տեմ Պետրոսյանը, որ նվագել է դարային
համույթների հետ, ասում է. «Մենք հա-

յերս, միտք դարել ենք, հասկալիս ավան-
դական հավաքույթներում: Հայկական
դարերը նույնպես Եստե ուսումնասիր-
վել, եւ Եստե ժողովրդական դարեր գտել
են իրենց ճանադարհը դեմի բեմ: Հայ-
կական հարսանիքներում վաղուց ի վեր
սովորական է եղել, որ յուրաքանչյուրն իր
առաջ ոճով դարի: Ամռանը տեսնում ես,
որ իմ սերնդի մարդիկ հավաքվում են, ու
ողջ ֆաղափը դարում է»:

Պետրոսյանը նաեւ տեղեկացել է, որ
Շոթիցերգերն կղզիներում համաշխար-
հային երաժշտական դասընթաց են կառու-
ցում: Դա հիանալի եւ հնարամիտ գաղա-
փար է, կարծում է նա, բայց համոզված է,
որ ավելի դարձ ձեւերով եւս երաժշտու-
թյունը կդադարանա: «Երաժշտությունը,
որ աղոտ է մի ֆանի հազար տարի, եւս մի
ֆանի դար գոյատեւելու լավ հնարավորու-
թյուններ ունի», - ասում է երաժիշտը:

Ա. Բ.
Լուսանկարը՝ ԱՐՄԵՆԵ ՎԱԼԵՂՅԱՆԻ

(Ս. Շահնուրայան. 1990-1992 թ.թ. Հայաստանի Հանրապետության Քերականության Խորհրդի դասգրամավոր: «Քրական բերքում» դարբերաբար լուսաբանել է Սուվազիթյան ցարդերի մոսկովյան դասավարությունը, արդյունքում՝ հեղինակել «Սուվազիթյան ողբերգությունը ակնառեսների վկայությամբ» գիրքը: Հարաբարյան բարձրագույն և Արցախյան առաջին դասավարության սարհներին մամուլում հրատարակել է բարձունք լուսաբանող հրատարակատեսակի հոդվածներ: Բազմիցս մասնակցել է մարտական բեժ գործողություններին, զոհվել 1992-ի սեպտեմբերի 11-ին՝ Սարակերտի բռնակցության վայրերի ազատագրման ժամանակ: Հեռանալու դարձեց Սարակերտից 1-ին ասիժանի շահնուրայանը):

1915 թվական, Մեծ եղեռն, Արևմտյան Հայաստան բառերը բավական են, որոշեցի յուրաքանչյուր հայ մարդ սարսուռ զգա, խորանա ինքն իր մեջ, մնա մեն-մենակ: Այդ մեծ ցավը, որ հեռադուրսում է մեզ, լուսին լուսին ցավ է, եւ սովորաբար, հայ մարդը դրա մասին ուրիշ չի դասնում, թողնում է այն միայն իրեն: 10 տարեկան էի, երբ 1965 թվականի իրադարձությունները եղան, եւ մենք առաջին անգամ բարձրագույն արտաստեղծի մեր ցատուը, մեր ցավը: 10 տարեկանից ի վեր գրեթե ամեն դրա այդ ցավը հեռադուրսում է ինձ, եւ ես փորձում եմ ել գտնել: Կա՞ արդյոք ելք, ի՞նչ անել: Հասցվել այն մտքի հետ, որ մենք կորցրել ենք մեր հայրենիքի մեծ մասը ընդմիջ, հուսալ, որ կգա մի ժամանակ, երբ մենք հնարավորություն կունենանք վերադարձնել մեր այդ հայրենիքը: Ամեն ինչ անորոշ է, իսկ հիմա՝

Սամվել Շահնուրայան. «Անկարելի է գումարով գնահատել այն, ինչ մենք կորցրել ենք»

այս դրանում մենք դասադասված ենք տառադրելու:

Մի անգամ, չեմ հիշում ո՞ր ուսումնասիրողի մոտ տեսա մի մեծ թիվ մեր կորուստների: Ուսումնասիրողը փորձել էր գնահատել, թե ինչ կորուստներ ենք մենք ունեցել՝ կորցնելով Արևմտյան Հայաստանը՝ մեր դասական հայրենիքի մեծագույն մասը եւ ցայլով 2 միլիոն զոհ: Մի ֆանի միլիարդ ֆրանկ էր գնահատել մեր կորուստը, եւ ես, ճիշտն ասած, ցնցվեցի՝ ինչպե՞ս թե: Կարելի՞ է գնահատել գումարով այն, ինչ մենք կորցրել ենք: Մի արդյունք, մի փոքրիկ ծոցակ, երկու ծառ, ինձ թվում է, ավելի թանկ են, քան աշխարհի ամբողջ գանձերը: Մարդ կարող է ստեղծել ամեն ինչ իր ձեռքով եւ մտքով, բայց երբեք չի կարող կերել հող, այն էլ ինչպիսի՞ հող: Մենք կորցրել ենք մեր բնօրրանը, մեր հայրենիքը, ուր այդքան, այդքան սերունդներ են աղբյուր, աշխատել, ստեղծագործել: Մենք թողել ենք այնտեղ մեր դարձած գերեզմանները, մեր նախնիների շիրիմները, մեր վանքերը, մենք թողել ենք մեր հայրենիքը: Եվ ահա, դասադասված ենք ամեն օր տեսնել մեր մեծ կորուստը եւ՝ Մասիս սարը:

6 տարեկան տղա հարցնում է, թե ինչպե՞ս են թուրքերը Մասիս սարը տարել մեզից այնտեղ՝ իրենց մոտ: Նա կմեծանա եւ ամեն ինչ կիմանա: Եվ այդ ցավը գեներացիան կանցնի նաեւ իրեն: Բայց մինչեւ ե՞րբ: Աշխարհի ղեկավարները զբաղված են իրենց առաջընթացով, կյանքը բարոյականացնելով, միմյանք մենք դասադասված ենք կրելու այդ անախտի խաչը:

Հիմա մենք լուսն ենք խոսում հայ-թուրքական հարաբերությունների մասին, եւ մոլորակ այն գաղափարը, որ մենք կարող

ենք մտել թուրքերի հետ բանակցության սեղանի շուրջ, կարծես թե վերադարձնելու է: Բայց սա արդեն ուրիշ խնդիր է. սա արդեն մտաբանական-ֆաղափական խնդիր է, ազգի գոյատևման խնդիր է: Բայց բանակցելով թուրքերի հետ մտաբանական թե առեւտրական հարցերի շուրջ, ձգտելով հաստատել երկու հարեան ղեկավարությունների միջեւ նորմալ հարաբերություններ (որովհետեւ, ղեկավար են ունենալ, այդպես էր դասավանդում Հայաստանի, հայ ժողովրդի շահը), մենք երբեք չենք կարող մոռանալ այն, ինչ կատարվեց 1915 թվականին եւ հետագա մի ֆանի տարիներին: Երբեք ոչ մի ղեկավար չի կարող մոռանալու, չափավորել ժողովրդի վիճակը կամ հիշողությունը:

Ուրեմն ես ցանկանում եմ, որ մարդիկ լուսն լուսն հասկանան.

այսու ղեկավար մակարդակով ձգտելով նորմալ մտաբանական կապեր հաստատել հարեան (Թուրքիայի հետ, մենք բնավ մտաբանական չունենք ֆաղափական կամ բարոյական զիջումներ կատարելու: Դրա իրավունքը ոչ ոք չունի: Բայց մենք արդեն այսու ղեկավար ենք մտաբանական կապերի միջով ղեկավարելով մոտ առաջադիմալ հայ-թուրքական հարաբերությունները: Ես ցանկանում եմ լուսնել, որ ղեկավար է հոգեբանորեն էլ դասադասվում այդ երկխոսությանը, եւ երբեք այդ բանակցությունները, դրանք լինեն թե մասնավոր գրույցներ, թե դասադասված, երբեք չպետք է վնասեն մեր ազգի արժանապատվությանը եւ ինքնասիրությանը:

Խոսելով մեր հայրենիք Արևմտյան Հայաստանի մասին՝ ես, ի-

հարկե, մտածում եմ նաեւ մեր սփյուռքի մասին, մեր ազգի կեանքի մասին, որը ցրված է աշխարհով մեկ եւ չունի իր ուրիշ սակ հարազատ հողը: Մասնավորապես նաեւ մեր ավելի ցավազին ընդունում գործող իշխանության դիմադրությունը հայ-թուրքական հարաբերություններում:

Չափից ավելի վստահված է այսու Հայաստանը, այսու չափից դուրս բարդ են Հայաստանի առաջ ծառայած խնդիրները, մենք, ասես, մարտնչում ենք միանգամից մի ֆանի ռազմաճակատում, եւ ոչ ոք իրավունք չի սկսել բացելու մի նոր եւ ավելի ծանր ռազմաճակատ այս դարձանքներում:

Մտածելով Արևմտյան Հայաստանի մասին՝ ես չեմ կարող չանդրադառնալ Արցախին, որովհետեւ Արցախն այսու ինձ համար հայրենի տարածք է, որն իր մեջ մարմնավորում, խորհրդանշում է բոլոր մեր կորուստները: Թե՛ Մուրը, որտեղ աղբյուր են իմ դարձերը, թե՛ Կարինը, թե՛ Սասունը, թե՛ Ալաշկերտը: Ահավասիկ, վերջին մի խլիպակը հայկական հողի՝ թե՛ անմահ ձեռքին, եւ այնտեղ հայեր են աղբյուր, ի տարբերություն Արևմտյան Հայաստանի, հայկական դրոշմներ կան, հայ կյանքն է այնտեղ բարոյականացվում, եւ մենք, դարձված լավ Արցախի համար, ղեկավար ենք մտաբանական կապերի միջով վերջին այս հողակտորը:

ՏԵՂԵԿԱՆՔ. Սամվել Շահնուրայանի վերջին գրքերը «Սուվազիթյան ողբերգությունը ակնառեսների վկայությամբ» 1991 թ. ապրիլի 24-ի ռադիոհաղորդման ընթացքում:

Երբեք տառադրել է հաղորդման հեղինակ եւ խմբագիր ՎԱՍՄԻԿ ՍՄԻՐՅԱՆԸ

Պետերբուրգի մասնագետները կվերականգնեն Պալմիրայի «Հաղթական կամար»-ը

կան եւ հասարակական կազմակերպություններ:

Նշվում է, որ առաջին փուլում հնագետները կկատարեն դասական հուշարձանի դասակարգումը հասկանալի գույքագրում՝ սկանավորման եւ լուսանկարահանման միջոցով: Երկրորդ փուլում, թե ինչ նյութից է կառուցված շենքը, ֆանի որ վերականգնման համար նախընտրելի է օգտագործել օրիգինալ բաղադրիչներ: Սղախվում է, որ Պալմիրայի «Հաղթական կամար»-ի վերականգնումը կստանա մոտ 10 միլիարդ ռուբլի:

«Պետերբուրգի գիտնականները, դասադասները, հնագետները, վերականգնողները մեծ փորձ ունեն հնագույն հուշարձանների դասակարգման եւ վերականգնման գործում: Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի նյութական մշակույթի դասնության ինստիտուտի (CSA IIMK RAS) Փրկարարական հնագիտության կենտրոնի ղեկավար Նասայա Սոլովյովայի խոսքով՝ մասնագետները որոշել են, թե որտեղից՝ ղեկավարել եւ ինչ սարքավորում է անհրաժեշտ սեղան: Նախագծի իրականացմանը կմասնակցեն ռուս փորձագետները եւ նրանց սիրիացի գործընկերները, գիտա-

ստել է վարչության ղեկավար Ալեքսանդր Բեզուլով:

Նշվում է, որ արդեն մի ֆանի տարի վերականգնում են Սիրիայի ավերված հուշարձանները: Առաջին փորձը հին Պալմիրայի ողջ տարածքի 3D մոդելի ստեղծումն էր եւ աշխարհագրական ստեղծակալական համակարգի՝ GIS «Պալմիրայի» մշակումը: Այն դարձնակալում է ամբողջ դասնական ստեղծակալությունը այս ցանկավոր հուշարձանի մասին մինչեւ այն ավերածությունները, որոնց ենթարկվել է այն:

Ավելի վաղ հաղորդվել էր, որ 2020 թվականի օգոստոսին Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի նյութական մշակույթի դասնության ինստիտուտը Սիրիայի թանգարանների եւ հնությունների վարչությանը նվիրաբերել է ներկայիս Պալմիրայի 3D մոդելը: Ռուս գիտնականները Պալմիրա են մեկնել 2016 թվականին եւ լրացուցիչ՝ 2019 թվականին:

Պետերբուրգի մասնագետները սկսում են Սիրիայում Պալմիրայի «Հաղթական կամար»-ի վերականգնումը, այս մասին գրում է Риа новости-ին (որից էլ թարգմանաբար վերցրել ենք նյութը)՝ հղում անելով Սանկտ Պետերբուրգի ֆաղափային վարչությանը:

«Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի նյութական մշակույթի դասնության ինստիտուտի Փրկարարական հնագիտության կենտրոնի կողմից միավորված մասնագետների խումբը սկսում է վերականգնել Սիրիայում ահաբեկիչների կողմից ավերված Պալմիրայի «Հաղթական կամար»-ը»,-գրում է վարչությունը:

Ծրագիրն իրականացվում է Ռուսաստանի աշխարհագրական համայնքի հովանու ներքո՝ ՌԴ դասնության նախարարության մասնակցությամբ:

2021-ի վերջին Սիրիայում արժանախալներ էր աշխատում, որի կազմում ընդգրկված էին հնագետներ, վերականգնողներ, երկրաբաններ, դիզայներներ, որոնք մշակել են առաջիկա աշխատանքների ղեկավարը: Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի նյութական մշակույթի դասնության ինստիտուտի (CSA IIMK RAS) Փրկարարական հնագիտության կենտրոնի ղեկավար Նասայա Սոլովյովայի խոսքով՝ մասնագետները որոշել են, թե որտեղից՝ ղեկավարել եւ ինչ սարքավորում է անհրաժեշտ սեղան: Նախագծի իրականացմանը կմասնակցեն ռուս փորձագետները եւ նրանց սիրիացի գործընկերները, գիտա-

2015 թվականի մայիսին ԻՊ ահաբեկիչները գրավեցին Պալմիրան՝ վաղ ժամանակաշրջանների ամենահարուստ ֆաղափներից մեկը՝ Դամասկոսի եւ Եփրատի միջեւ ընկած սիրիական անադամի օազիսում, որի հնագիտական վայրերը 1980 թվականից ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի համաշխարհային ժառանգության ցանկում են: 2016 թվականի մարտի վերջին սիրիացի զինվորականները ռուսական ավիացիայի աջակցությամբ ազատագրեցին ֆաղափը, սակայն 2016 թվականի դեկտեմբերին Պալմիրան կրկին անցավ ծայրահեղականների ձեռքը: 2017 թվականի մարտի 2-ին Պալմիրան մարտիկները, որոնք սկանադավալ էին նրա դասնական հասկանալի ու բնակելի թաղամասերը:

Ահաբեկիչները, ցավոք, ոչնչացրել են առանցքային հնագույն շինությունները, ինչպիսիք են Բեյլի եւ Բաալբաանի տաճարը, «Հաղթական կամար»-ը եւ Չենոբիայի սյունը՝ ամենակարեւոր նվիրական արձանագրությամբ, մեծ թվով աշխարհային եւ ստորգետնյա դամբարաններ, ու շինարարական Ֆալսր Էդ Դիմը մասամբ ավերվել է: Բացի այդ, Պալմիրայի երկրորդ օկուպացիայի ժամանակ վնասվել է Տեռադիոնը եւ թատրոնը:

Արդյունք՝ Риа новости Ռուսերենից թարգմանեց՝ Վեռոգ ԳՅՈՒՆՈՒՄՅԱՆԸ

ՉԱՅԱՆԵ ԳԵՂՐԳԻԻ ՄԱԽՄՈՒՐՅԱԼ

Պ.Գ.Պ. ՀՀ ԳԱՍ Պատմության ինստիտուտի առաջատար գիտնական

2021 թ. զուգահեռաբար հայերեն, ռուսերեն եւ անգլերեն լեզուներով լույս ընծայվեց հեղինակի՝ Ստեփան Հասան-Ջալալյանի կողմից լայնորեն գովազդված «Ադրբեջան-արցախյան հակամարտության գենեզիսը եւ դրա կարգավորման ուղիները» (Երևան, հեղինակային հրատարակություն, 228 էջ) գրքովը։ Գրքովի կազմից դասելով՝ հեղինակը ներկայացնում է որդես փառաբան-գիտնական մագիստրոս, որի աշխատակարը չի նվազել։

Գրախոսվող աշխատանքի թեման արդիական է, նույնիսկ հրատարակման օրը հայագիտության գնահատականներն ու նվաճումները լայնասարած ֆարոգի կարիք ունեն, մասնավորապես՝ մեր հետազոտությունները սովորաբար միայն հայերեն են հրատարակվում, իսկ փոքր թվով

цахского движения в армянской англоязычной прессе США» (Ե., 2006, 251 էջ), Ա.Գ. Արեւելի «Нагорный Карабах в региональной и мировой политике» (Մ., 2006, 128 էջ) աշխատությունները, Ս. Շահմուրադյանի, Վ. Միֆայեյանի «Нагорный Карабах в 1918-1923 гг.» (Ե., 1992, 754 էջ), Յու.Գ. Բարսեղովի երկու հատորները «Нагорный Карабах в международном праве и мировой политике» (Մ., 2008-2009, 944 եւ 480 էջ) արխիվային փաստաթղթերի ժողովածուներ, Պ.Գ.Ք. Ա. Մաղալյանի խմբագրությամբ «Շուշին հայոց ֆաղափակության օրրան» (Ե., 2007, 370 էջ) եւ Պ.Գ.Ք. Ս. Հարությունյանի խմբագրած «Ադրբեջանի ղեկավարների կազմակերպությունը Լեռնային Ղարաբաղի դեմ» (Շուշի 2010, 348 էջ), «Ադրբեջանի ցեղասպանական վարքը. Պատմություն եւ արդիականություն (իրավաֆաղափական գնահատականից մինչեւ միջազգային դատարան)» (Ե., 2021, 584 էջ), «Գիտական ընթերցումներ (հոդված-

սորյակը։ Նոյնիսկ, որ գրքովի հեղինակը նույնիսկ չի նշում ՀՀ ԳԱՍ ակադեմիկոս Վ. Միֆայեյանի անունը։

Եթե Ս. Հասան-Ջալալյանը՝ մանրամասն լուսարձանելով երկրամասում 1918-1920 թթ. գումարված համազուգաները, վերադասում է Հ. Արախանյանի «1918-1920 թթ. արցախահայության համազուգաների ժողովրդավարությունը» իր հոդվածը, ապա հղումներում դա չի նշում։ Որեւէ աշխատության յուրացման նման փորձը չես կարող գնահատել այլ կերպ, քան բացահայտ գրագողություն։ Ուշագիտ զգուշացումները մեզնից զսնում ենք այդ հոդվածը գրականության ցանկում, սակայն այդտեղ բացակայում են նույն հեղինակի ֆինանսավոր թեմային վերաբերող գրքերը կամ եւս մեկ հոդված համազուգաների մասին։

Քանի որ վերոհիշյալ համազուգաները մանրամասն նկարագրված են 1971 թվականից, Ս. Հասան-Ջալալյանը ղեկավարում է ներգրավված ակադեմիկոս Ռ. Հովհաննիսյանի «The Armeno-Azerbaijani

բոլոր ֆոտոդաստիները վերցված են Տիգրան Զոհրաբյանի համազուգան գեներալի «Нагорно-Карабахский конфликт в начале 20 века: (https://bit.ly/2W6z6tg) հրատարակումից։ Այս դարազայում մեր մագիստրոս ֆաղափագետը հստակ նշում է իր կատարած հղումը։ Հետաքրքիր է առաջանում, թե ինչու է կայանում գրախոսվող աշխատանքի նորությունը։ Ինչու է հանդիսանում նրա առաջնությունը։

Ի դեպ, այլ ֆոտոդաստիների թվում Ս. Հասան-Ջալալյանը ներկայացնում է 1920 թ. փետրվարի 12-ից ապրիլի 10-ին Լոնդոնում գումարված համաժողովի Հայաստանի հարցերով համաձայնագրի զեկույցի լուսապատկերները (հայերեն էջ 20-21, ռուսերեն էջ 98-99 եւ անգլերեն էջ 173-174)։ Լուսանկարում ներկայացված է այդ համաձայնագրի 1920 թ. փետրվարի 24-ի զեկույցի իրադրությունը, ուր չկա ոչ կնիք-մակագրություն, ոչ արխիվային դասիչ կամ ստորագրություն, այսինքն ոչ մի բան, որը թույլ կտար բնութագրել սույն մեքենագիր թերթը որդես փաստաթուղթ։

Ստեփան Հասան-Ջալալյանի կոմպիլիացիաները, որդես գիտական աշխատանքի նմանակում

նակն ու ղեկավարման ասյանների եւ զվանների կողմից նդատակամղված ֆարոգչական աշխատանքի բացակայության հետեւանմով դրանք հասարակությանը փչ հասանելի են մնում։

Քանի որ գրքովի անոսացիայից սկսած Ս. Հասան-Ջալալյանը շեշտում է, թե «գաղտնագրեւած, նորահայտ, ինչդեպ նաեւ դատմաֆաղափական գրականության հիման վրա առաջին անգամ ամբողջական ձեւով ցույց է արված հակամարտության ծագումն ու դրա կարգավորման հնարավոր ուղիները» (հայերեն տեքստ էջ 2, ռուսերեն էջ 82, անգլերեն էջ 157) ստիպված ենք փաստել, որ վերոհիշյալ անձը՝ փորձելով ճահվիրայի դեր կատարել, ընթերցողին, մեղմ ասած, զցում է թյուրըմբռնման մեջ։ Այդ իսկ դատաճառով հայերեն 75, ռուսերեն 70 եւ անգլերեն 70 էջերից բաղկացած գրքովի վերլուծությունը սկսեմք դատմագրությունից, որը փաստորեն բացակայում է ընթերցողին ներկայացված տեքստում։ Գրքովում հանդիպում ենք միայն երկու մեքենագրության (Շ. Ավագյանի եւ Ա. Մանասյանի), արխիվային փաստաթղթերի մի ժողովածուի եւ դատմական իրադարձությունների եռանդուն մասնակիցների հուշերի երկու հատորների (Հ. Թումյանի եւ Ե. Իսխանյանի)։ Եվ սա այն դեպքում, երբ յուրաքանչյուր գիտական աշխատանք ղեկավարվում է սկսել այն հեղինակների հիշատակումից, որոնք նկատելի ավանդ են ներդրել 1917-1920 թթ. արցախահայության Հայրենիքի հեծ վերամիավորման դայաբարի լուսարձանում։ Դրանք են Բ. Ուլուբաբյանի «Արցախի դատությունը սկզբից մինչեւ մեր օրերը» (Երևան, 1994, 378 էջ), «Արցախյան գոյադայաբար» (Ե., 1994, 300 էջ) եւ Վ. Բալայանի «Արցախի դատությունը հնարարից մինչեւ մեր օրերը» (Ե., 2002, 408 էջ), «Դրվագներ արցախահայության ազատագրական դայաբարի եւ դեպակամակերման դատությունից (1813-2007 թթ.)» (Ստեփանակերտ, 2012, 416 էջ), Լուս Անգելեսի Կալիֆորնիայի համալսարանի դոկտոր, ակադեմիկոս հայագետ Ռ. Հովհաննիսյանի «Հայաստանի Հանրապետությունը ֆառահատարակի (Լուս Անգելես 1971, 1996 անգլերեն եւ Ե., 2005, 2015 հայերեն), Գ.Ս. Հարությունյանի «Լեռնային Ղարաբաղը 1918-1921 թթ.» (Ե., 1996, 299 էջ), Հ. Արախանյանի ծանրակեռ հատարակները՝ «Մարտչող Արցախը 1917-2000» (գիրք Ա 1917-1921, Ե., 2003, 340 էջ, գիրք Գ 1985-2000, Ստեփանակերտ, 2007, 744 էջ), Շ. Մկրչյանի «Լեռնային Ղարաբաղ. Ադրբեջանի (1920-1988 թթ.) իրականացած ցեղասպանության առնատման» (Ստեփանակերտ, 2003, 238 էջ), Ս. Չալայանի «Освещение ар-

ների ժողովածու), Ղարաբաղյան շարժման 30-րդ տարեդարձին նվիրված գիտաժողովի նյութեր» (Ստեփանակերտ, 2018, 534 էջ) միջազգային գիտաժողովների նյութեր։ Որդես ընդհանրացում այդ դայաբարը իր բաժինն է կազմել «Հայոց դատություն (հատ. IV, գիրք Ա, Նորագույն դատություն (1918-1945 թթ.)», (Ե., 2010, էջ 191-202) ակադեմիական հրատարակության էջերում։

Միայն Արցախի էլեկտրոնային գրադարանում կարելի է գտնել Արցախի դատության վերաբերյալ 354 գիրք ու հոդված։ Մասնակցել է գումարել Ս. Մալխասյանի ուսումնասիրությունը (Դեսոյոս, 1996), Լ. Չոբաբյանի ժողովածուն (Սյու Յոբ, 2001), Թ. դե Վաալի գիրքը։ Հեղինակին որդես դատագրական ակնարկ օգտակար կլինել նաեւ Պ.Գ.Ք. Սախմուրադյանի «Трагедия города Шуши 23-26 марта 1920 г. в отечественной и зарубежной историографии» («Պատմաբանասիրական հանդես», 2021, դ.2) հոդվածը։

Գիտական հետազոտությունների այս ազդու ցանկի ամբողջական անտեսումը մեզ հիմք է տալիս որակել Ս. Հասան-Ջալալյանի շարադրած տեքստը որդես սիրողական եւ հեղինակային իրավունքի տեսանկյունից ոչ բարեկիրթ հրատարակախոսություն։ Հավաստի ու բազմիցս հրատարակված փաստերի օգնությամբ հեղինակը փառագրեւ է անում ադրբեջանական բազմաթիվ եւ անկապակամ խարդախումները։ Եթե մեքն ի վերջո հակաբացամբ, որ անհնարին է լուս մնալ հայաարբեջանական գաղափարական ու ֆարոգչական կռվում, այլ հարկավոր է գործի դնել Հայաստանում ու արեւելյան հրատարակված գիտական մատակամերի մեր կուտակված ծավալը, ապա գրախոսվող գրքովը ընթերցողին ճիշտ սվալներ է բերում իր Հայրենիքի անկապակեղի մաս հանդիսացող Արխացի դատության մասին։

Այդ հանգամանքով հանդերձ, դատական փաստերի ճգրհի լինելն ու նրա բանավեճի հակաարբեջանական տեղին ուղղվածությունը ուղեկցվում է խիստ բացասական հանգամանքով՝ սա վաղուց վերլուծված արխիվային փաստաթղթերի ծայրահեղ սակավությունն է։ Փաստորեն տեքստի հիմքում միայն 1999 եւ 2008 թթ. հրատարակված Արցախի ազգային խորհրդի նախագահ Եղիշե Իսխանյանի եւ երկրամասի ռազմական գործերի կառավարիչ Հարություն Թումյանի հուշերն են։ Թեեւ հնարավոր էր ընդգրկել տեղական տարրի ֆարսուդար Արախան Կիսիբեկյանի «Հուշեր, 2 հատորով» (Ե., 2011, 519 եւ 606 էջ), միջազգային որակի մասնագետ Յու. Բարսեղովի արխիվային փաստաթղթերի եւ նրանց վերլուծությանը նվիրված երկհատոր

Conflict Over Mountainous Karabagh, 1918-1919» եւ 1993 թ. լույս ընծայած «Mountainous Karabagh in 1920: an Unresolved Conflict» ծավալում հոդվածները։

Ս. Հասան-Ջալալյանը լայնորեն կիրառել է ուրիշների աշխատությունները վերաշարադրելու եւ բանաֆաղելու անընդունելի գործելաոճը, երբ նա փորձում էր իրեն վերագրել իր իսխանական տոհմին դատակամելությունը (տես այդ տոհմի ներկայացուցիչ ժատմեն Ասրյանի 2021թ. մայիսի 21-ին «Ազգ» թերթի N 19, էջ 8-9-ում հրատարակած «Իմնակոչ «Հասանի» ծակ մաշկները» հոդվածը), արատարում ու կեղծում Հասան-Ջալալյանների տոհմի դատությունը կամ «մեկնաբանում» Արցախի միջմանդարյան անցյալը։ Ավելի վաղ եւ մանրամասն այդ ատարեզում նրա գործած կոմպիլացիաներն ու սխալները վեր են հանել դատական գիտությունների թեկնածուներ Արսակ Մաղալյանն ու Լեռնիկ Մկրսումյանը՝ «Պայմանական» Ջալալի նոր արատարությունները» հոդվածում (2017թ. սեպտեմբերի 15-ին լույս տեսած «Ազգ» N 34, էջ 8-9-ում)։

Անդրադառնալով վերոհիշյալ բանաֆաղություններին՝ «Ազգ»-ն արդեն երկու անգամ ի ցույց է դրել, որ գիտական նյութի վատ տարադրումը եւ աղբյուրների հետ աշխատանքի բացակայությունը նսեմացնում են ոչ միայն գրքովի հեղինակին, այլեւ ողջ հայագիտության՝ որդես գիտության ճյուղի հեղինակությունը։

Ընթերցողի ընկալումը հետեացնելու եւ սեփական տեքստն ավելի հանդիչ դարձնելու նդատակով մեր կողմից ֆինարկվող գրքովի էջերում ներկայացվում են մասնագետների մոտ կատակած չհարուցող արխիվային փաստաթղթերի ֆոտոդատմաներ։ Թեեւ փաստաթղթերի

Այդդիսի դրոնանկարը չի կարելի անվանել արխիվային նյութի գիտական հրատարակում։ Դա էլ իր հերթին նատակում է, որ գրքովի հեղինակը որեւէ դատակերացում չունի սկզբնաղբյուրների հրատարակման գործի մասին։ Հարկ է նկատել, որ 1920 թ. փետրվարի 27-ին Մեծ Բրիտանիայի արտաքին գործերի նախարար Ջ. Զերզոնը կարողացել է սույն զեկույցը իր գործընկերներին, իսկ նրանց նիստերի տղագրությունները կազմել են «Documents on British Foreign Policy 1919-1939», 1 st series, in 27 vols. (vol. VII 1920, ed. by R. Butler and J.P.T. Bury. Lnd., HMSO, 1958, 744 Ը.) դատատնական կառավարական հրատարակության յոթերորդ հատորը։ Գրքովի հեղինակը անտեղյակ է, որ վերոհիշյալ փաստաթուղթը դատահանգեցին վերափոխել եւ մարտի 24-ին միայն հանձնաժողովն ավարտեց հայ-թուրքական սահմանի նկարագրումը, որն էլ անսի 25-ին սացածը համաժողովի հավանությունը (թ. 642-649)։ Այստիպով, հեղինակը ներկայացնում է միջանկյալ մի տեքստ, որի վերջնական տարբերակը չի մեղ Ս. Հասան-Ջալալյանի շարադրման մեջ։

Հավելելով, որ 1920 թ. փետրվարի 16-ին եւ 27-ին խոսելով հայաարբեջանական սահմանագտանման մասին՝ Զերզոնը երկու անգամ Ղարաբաղը վիճելի բնութագրեց, իսկ այդ տարածքը՝ գերագնացադես հայկական։ Մարտի 25-ին Անդրկովկասի հանրադատություններին կես տարի հատկացրին բոլոր հիմնատարները լուծելու համար, իսկ հաղթող տերությունների ներկայացուցիչ տղաները տեղում ճեշելու էին սահմանագիծը. հակառակ դեպքում գլխավոր դատակալից տերությունները իրենք էին կայացնելու իրավաբար որոշում եւ գծելու էին սահման։ Շեշեմ, որ Ղարաբաղի սահմանի վիճելիության մասին եզրույթը արժեգրվում էր 1919 թ. օգոստոսի 22-ի համաձայնությունը դեռ մինչ Խ. Սուլթանովի կողմից դրանից գրավոր հրատարակումը, ինչդեպ նաեւ Ղարաբաղում ադրբեջանական բանակի լայնածավալ հարձակումն ու 1920 թ. ապրիլի 29-ին արցախահայերի IX համազուգանարի կողմից սֆրահչակ համաձայնագրի բեկանումը։ Ի դեպ, փետրվարի 27-ին Լոնդոնում Զերզոնը Ղարաբաղը բնորոշեց որդես վիճելի՝ ելնելով սահմանային հանձնաժողովի զեկույցում տեղադրված բացատրություններից։ Ի դատասխան Ադրբեջանի դատավիրակությունը մարտի 31-ին տարածաֆին հավակնություններ ներկայացրեց համաժողովին՝ Բաթումի եւ Կարսի նկատմամբ։ Սակայն Լոնդոնում զսնվող դիվանագետները որոշեցին սղատել Ազգերի լիգայի գնատակակամին։

Վերջը՝ հազոնդիլ

Ռուս միլիարդատեր Աբրամովիչի զբոսանավերը թուրքական Բողրում քաղաքի նավահանգստում

ՀԱԿՈՒ ՉԱԵՐՅԱԼ

Թուրքագետ

Ռուսական զորքերն Ուկրաինա էին ներխուժել փետրվարի 24-ին, ընդ որում երկիրը 72 ժամում գրավելու հաշվարկով: Արդեն ներխուժումից զրեթե մեկ ամիս է անցել, առայժմ շարունակում է անխնայ ռմբակոծել ուկրաինական ֆաղափները, հասկալիս հարկովն ու Մարիոպոլը, որ հիմնահասակ ավերի:

Բայց աղադրյուն: Որեւէ ֆաղափ զրավելու համար դեռ է զոր մտքում: Զանի որ Ռուսաստանի 200 հազարանոց բանակը խուսափում է դրանից, ուստի ավերելու եւ սղանությունների միջոցով փորձում է ահաբեկելու միջոցով ծնկի բերել ուկրաինացի ժողովրդին: ԱՄՆ-ն ու Եվրոպական միության երկրները, սրամարտիվ Ուկրաինայի նոր ռազմական աջակցություն զեմփի եւ զինամթերփի սեսփով, դասժամիջոցների եւ եմթարկում Ռուսաստանին, ժողովրդական զանգվածների մեջ նախագահ Պուսինի դեմ ընդվզում առաջացնելու նդասակով:

Այդ զանգվածները դեռեւս չեն ընդվզել, նրանց փոխարեն ընդվզում են երկրում Պուսինի հեմարանը հանդիսացող օլիգարխները, որովհետեւ իրենիք եւս դարձել են դասժամիջոցների թիրախ: Մինչ Ուկրաինայի ժողովուրդը մարսնչում է դաս-

ղանելու համար հայրենիքի ինփուխանությունն ու անկախությունը, օլիգարխներն էլ դայարում են առգրավումից փրկել ունեցվածքը, մասնավորապես զբոսանավերը, աղափներով Թուրքիայի աջակցությամբ, որն աղբերով ֆինանսական խորը ճգնաժամ, ռուս օլիգարխներին դիտում է ճգնաժամից դուրս գալու դաս-

My Solaris-ը՝ լուսանկար Անադոլու գործակալության

սեի միջոց: Նախագահ Երդողանի իշխանությունները հույսեր են փայփայում սնեսական ակնկալումության, ֆինանսական հարաճում ճգնաժամի, ինչդեւս նաեւ օրինականության բացակայության դասժամով երկրից հեռացած օսարկերացիներնողնորին փոխարինել ռուս օլիգարխներով: Զբոսանավերի դարագայում խոսքը միլիարդատեր Ռոման Աբրամովիչի մասին է: Մարտի 22-ին Աբրամովիչի 2-րդ զբոսանավը՝ Eclipse-ը, Էգեյան ծովի հունական Ռոդոս կղզուց եկել է առափնյա Բողրում եւ խարխախ է գցել Մարմա-

րիս նավահանգստում: Այնտեղ էր գտնվում նաեւ նախորդ օրը ժամանած My Solaris-ը: Այս երկու զբոսանավերը իսկույն հայտնվել են թուրքական լրացվածիջոցների, նաեւ Բողրումի բնակիչների կամ այնտեղ հանգստացող զբոսաըրիկների ու շարդության կենտրոնում:

Թուրքական կենտրոնական բոլոր թերթերը հիացնումնփով են նկարագրում Աբրամովիչի զբոսանավերը: Դրանցից Eclipse-ը, անվանելով լողացող դասլաս, նշում են, որ իր սեսակի մեջ ամենաթանկն է աշխարհում, 1.2 միլիարդ դոլար արժողությամբ: Զբոսանավի երկարությունը 163.5 մետր է, լայնությունը՝ 23 մ., ունի 3 լողավազան, կինոդահլիճներ, 2 փոփրկ սուզանավ, ինչդեւս նաեւ թռիչքային հրադարակ ուղղաթիռների համար եւ հագեցված է հակահրթիռային համակարգով: Այդ իսկ դասժամով Eclipse-ը թերթերում նույնացվում է ռազմանավի հես:

Զբոսանավերին իսկույն են թուրքական ռազմածովային ուժերի դասականավերը, բացի դրանից, երբ հեսափրատները փորձում են նավակներով մոտենալ, իսկույն հնչում է նախազգուշական ահազանգ այդ նավերից: Գայով «My Solaris»-ին, թուրքական թերթերն այնքան են հրադուրվել «Eclipse»-ով, որ մոռացել են սկայլներ հաղորդել դրա մասին: Պարզապես մեել են, որ Աբրամովիչը հայտնվել է Բողրումի փողոցներում:

Իմաստաբանական բառարան

Բարձ

Բարձը փետուրներով կամ բրդով լցված՝ իբեւ փափուկ հեմարան գլխի սակ դնելու անկողնային դարագա չէ միայն:

Բարձը երբեմն բանկի դեր էլ է խաղում: Այն իմաստով, որ հաճախ գերադասում են մեր փողերը դասիլ բարձի սակ՝ չվսահեղով մեսադես դասժամիջոցների եմթակա միջազգային իրավունքի հիմնարար սկզբունքները խախտող երկրների բանկերին:

Ամուսնության ժամանակ մեզ ուղղված ամենաջերմ օրհնամաքը, որ շոայլուրեն հնչում է մեծերի շուրթերից, «մի բարձի ծերանալու» մասին մադթամփն է: ԶԷ՝ որ դասկարդության ողջ ծեսի ընթացում փեսան հանդես է գալիս որդես թագավոր, հարսը՝ թագուհի: Իսկ բարձը հայերենում նաեւ արհայական գահ իմաստ է արհայալում, որից էլ հայերենում ունենի «գահակից» նսանակությամբ ԲԱՐՁԱԿԻՑ բառը:

Ծանր հիվանդությունից առողջացած մեր բարեկամին, կամ ծննդկանին, իբեւ բարեմադթամփ ասում են՝ ԲԱՐՁԴ ԲԱՐԻ:

Հայերենում ամենադասան անեծքների շարքը նաեւ համարում է «բարձի սակ ուսել» արհայալությունը, որը մսանակում է՝ ունեցածը չվայելել, անկողնում, հիվանդ վիճակում ուսել:

Մտերմաբար գրուցելու էլ ասում են՝ «բարձ բարձի խոսել»: Ամուսնությանը համարժեք են համարում «բարձը մին անել» արհայալությունը, իսկ ամուսնալուծության դեմքում հակառակը՝ «բարձը ջուկել» դարձվածքը:

Մարդկանց համոզելու համար հայերի զինանոցում մի շատ ազդու զեմփ էլ կա, եւ դա «փափուկ բարձ» է, որ դնում են մեր դասկերացմամբ՝ «միամիտ մարդկանց» գլխի սակ:

Բայց փափուկ բարձը, որն օժտված է բարձախեղդ անելու հասկությամբ, մեր արեսնալի ամենազորեղ սառը զեմփներից է, որն ի զորու է մարդ արհայալին զրկել սեփական կյանից: Ահա բարձախեղդ անելու (արվելու) մասին մի ֆանի դասմական փաստ՝

221 թվականին բարձախեղդ է լինում չինական Շու թագավորության ժամանակաըջանի զորավար Զժան Ֆեյը՝ իր իսկ զինվորների կողմից:

Մասթոս Ուռհայեցու վկայությամբ, 1078 թ. կայսեր կողմից խոսովանահայր մսանակված արեղան, բարձախեղդ է անում Անդրիում բերդում գտնվող Հայոց Եռիփս (Պեխս) իշխանին:

1979 թ. սեմթեմբերին խորհրդային միության աջակցությամբ ռազմական հեղաըջման հեսեսանփով Աֆղանստանում իշխանությունը բռնազավթած Նուրմուհամեդ Թարափին բարձախեղդ է լինում արեսնամես Հաֆիզուլլահ Ամինի կողմից:

Հայտնի է նաեւ Իրանի փեղիլեփների հարսության հիմնադիր Ռեզասաի կառավարության անդամ Արդոլիուսին Թեմուրթաշի բարձախեղդ լինելու փաստը:

Այսդիսով, երբ դասնության էջերը մեզ ԲԱՐՁԱԽԵՂԴ անելու մասին վսահարժան փաստեր են ներկայացնում, ակամայից ուզում ես կասկածանփով ընդունել ռուսերեն подышка (բարձ) բառի՝ փվված լինելու «надутое» կամ ակամաջի սակ դնելու «подкладываемый ПОД УХО» իմաստներով բացատրությունների մասին գոյություն ունեցող ամենասարածված վարկածներն, ու փորձում այն կարդել ուժՄԱԻԵ (խեղդել) բառի հես:

Վերջապես, հայերեն «բարձ»-ի օգնությամբ էլ հնարավոր է ճգրեղ դարսկերեն (balesh) բառի «ժագունաբանությունը»: Ախր, որոշ իրանցի սուուաբանների թվացել է, որ այդ անկողնային դարագան թռչնափետրով (bal) դասրասված լինելու դասժամով է balesh անվանումն սացել: Մինչդեռ, հայերեն «բարձ» եւ «բարձրանալ» բառերի ազգակցական կարդը նկատել է սալիս, որ balesh-ի հեսետում դարսկերեն balidan՝ «բարձրանալ» բայի «ակամաջներն են երեսում»:

ԳՐԻԳՈՐ ԱՌԱԵՆԵՅԱՆ

«Պուսկին, Շեփուր, Տոմերոս, Դանթե Ալիգիերի, Շոթա Ռուսաթավելի...». ո՞ր գրողներին են ավելի շատ կարդում Ռուսաստանում

«Ռուսներն ավելի շատ են կարդում Ալեփանդր Պուսկինի, Ուիլյամ Շեփուրի եւ Օմար հայամի սեսեծագործությունները»- գրում է -ին՝ հղում անելով «LitRes» գրական գործակալությունը:

«Անցած տարվա ընթացում Պուսկինի սեսեծագործությունները առաջին տեղն են զբաղեցրել ռուս բանասեսեծների տասնյակում, որոնց սեսեծագործությունն ամենաշատ են սիրում ռուսները: Բացի այդ, նրա «Եվգենի Օնեգին»-ը, «Բոնգե ձիավորը»-ը եւ «Ամբողջական բանասեսեծություններ» ժողովածուն ընդգրկվել են ամենահայտնի բանասեսեծական սեսեծագործությունների ընդհանուր վարկանիսում(*): Դրանք զբաղեցրել են, համադասալասամբար, առաջին, յոթերորդ եւ տասներորդ տեղերը»,- գրում է գործակալությունը:

Ռուս բանասեսեծների լավագույն եռյակում ընդգրկվել են նաեւ Միխայիլ Լեռնոսովը եւ Սեռգեյ Եսենինը: Լեռնոսովի «Մծրի» դրեմը դրեզիայի ժանրի տասնյակ ամենաշատ ներբեռնված եւ ընթերցված սեսեծագործություններում վեցերորդ տեղում է, իսկ Եսենինի «Նամակ կնոջը» եւ «Բանասեսեծությունների ամբողջական ժողովածուն»՝ երկրորդ եւ իններորդ տեղերում:

Ռուս հեղինակների վարկանիսում չորրորդ տեղը դասկանում է Ալեփանդր Գրիբոյեդովին: Հինգերորդ՝ Նիկոլայ Նեկրասովին: Սեսեծագործությունների ընդհանուր վարկանիսի լավագույն եռյակը եզրափակում է հենց

նրա «Ով է Ռուսիայում լավ աղում» դրեմը:

Վեցերորդ տեղն զբաղեցնում է Ալեփանդր Բլոկը, յոթերորդ՝ Մարինա Ցվեսեսեան: Վարկանիսում ութերորդ Վլադիմիր Մայակովսկին է, իններորդ՝ Բորիս Պասեսեռնակը, տասներորդ՝ Վալերի Բրյուսովը:

Օսարերկրյա հեղինակների շարքում առաջատարն է Ուիլյամ Շեփուրը: Ընդ որում, նրա սեսեծագործություններից ոչ մեկը չի եղել ռուսների շոջանում ամենաընթերցվող եւ ներբեռնված բանասեսեծական սեսեծագործությունների տասնյակում:

Երկրորդ տեղում միջնադարյան դարսիկ բանասեսեծ եւ փիլիսոփա Օմար հայամն է: «Օմար հայամի ամենափաստում առակները եւ աֆորիզմները» ժողովածուն սեսեծագործությունների ընդհանուր վարկանիսում զբաղեցնում է հինգերորդ տեղը: Լավագույն եռյակը եզրափակում է Հոմերոսը:

Չորրորդ տեղում Դանթե Ալիգիերին է, հինգերորդում՝ հնդկ գրող Ռուտի Կաուրը: Վեցերորդ տեղը զբաղեցնում է Ֆրիդրիխ Շիլլերը, յոթերորդը՝ Շառլ Բողլերը: Ռայներ Մարիա Ռիկեն ութերորդն է, Ֆրանչեսկո Պեսրարկան՝ իններորդը, Շոթա Ռուսաթավելին՝ տասներորդը:

Թարգմանեց՝ Գեորգ ԳՅՈՒՈՒՈՍՅԱՆ

* Ընտրանիս կազմվել է հասուկ ՌԻԱ Նոլոսիի համար՝ Պոեզիայի համաշխարհային օրվան ընդառաջ:

Ցուցահանդես Գյումրիում

Ճանաչված գիտնական Սեսփան Պաղիկյանի գիտական աշխատությունները մեծ հեսափրություն ունեն ընթերցողների շոջանում:

14.03.22թ-ից մինչեւ 31.03.22թ-ը Նորարարության եւ Ձեռներեցության ազգային կենտրոնի Գյումրու մասնաճյուղի գրադարանի ընթերցասրահում կազմակերպվել է Էներգետիկայի բնագավառի անվանի գիտնական, բազմաթիվ ակադեմիաների իսկական անդամ, գրող, խմբագիր, հրադարակալոս, հասարակական

գործիչ Սեսփան Պաղիկյանի գրերի ցուցահանդեսը:

Նա հեղինակ է ավելի ֆան 200 գիտական աշխատությունների, որոնք վերաբերվում են ջերմային եւ առնային էլեկտրակայանների, ջերմամասա-կարարան համակարգերի ռեծիմային, էկոլոգիական, հոսալիության եւ աշխատանքի աղյուսավեսության բարձրացման հարցերին: Ընթերցողները հնարավորություն ունեն ծանոթանալու գիտնականի աշխատանքներին:

Ուրախալի է, որ Ս.Պաղիկյանը ակփիվ աշխատող գիտնական է եւ ճանաչված է ոչ միայն մեր հանրադեսությունում, այլեւ արերկրում:

Իդեալական լրեստը

⇒6 Ընսանհիմուն Թոմաս Լոուրենսը 5 ամօրինածին երեխաներից երկրորդն էր: Նրա մայրը ծագումով հրեա էր: Դեռ դորոցական սարհներից Լոուրենսը մեծ հետաքրքրություն էր ցուցաբերում դասնության եւ հնագիտության ուղղությամբ: Ուսանողական սարհներին լրջորեն սարվեց արաբական աշխարհով: Օֆսորդի համալսարանում սովորելիս, որը նա ավարեց 1910թ-ին, գրեց իր դիպլոմային աշխատանքը «Խաչակիրների արշավանքների ազդեցությունը միջնադարյան Եվրոպայի ռազմական ճարտարապետության վրա»: Լոուրենսի աշխատանքի գիտական դեկավարը հնագիտության դոկտոր Ջոզֆ Գարթն էր, որը «Ծածկի» սակ զսնվող հետախույզ էր:

արդեն համարվում էր արաբական աշխարհի լավ մասնագետ եւ ակտիվորեն մասնակցում էր հետախուզական գործառնություններին Սիրիայում, Պաղեստինում, Եգիպտոսում եւ արաբական մյուս երկրներում:

Սակայն Լոուրենսի հիմնական խնդիրը Արաբական երկրներում՝ դա գործելն էր թուրքերի թիկունքում, կազմակերպել արաբական մարտական խմբերի հարձակումները թուրքական երկաթգծերի վրա, եւ, իհարկե, ձեռք բերել ռազմավարական եւ մարտավարական տեղեկատվություն ինչդեպ արաբների, այնդեպ էլ թուրքերի վերաբերյալ բրիտանական ռազմական դեկավարության համար: Ի վերջո, Լոուրենսը դարձավ արաբական աշխարհի դարձակ մարտական աշխարհի դեկավարներից մեկը ընդդեմ Օսմանյան Թուրքիայի:

Ահա թե ինչ է ստել Լոուրենս Արաբացին հայերի մասին մեկ դար առաջ. «... Գայերն ամենաբարձր ասիճանին են հասել: Ես ասում եմ Ձեզ, եթե հայերին երբեմն հնարավորություն սրվի, եթե նրանք իշխանություն ձեռք բերեն երկրագնդի որեւէ անկյունում, նրանք ամբողջ մոլորակի տեր կդառնան եւ կաշխատանքներն մնացյալ ամբողջ մարդկությունը: Սա սարսափեցնում է թուրքերին, իսկ հայերին եւ բոլորին, ովքեր գիտեն նրանց»:

Եվ այսպես է արտահայտվում Արաբական աշխարհում գործող հմուտ անգլիացի լրեստ-մեմալյացը հայերի մասին: Ինչո՞ւ:

1916-1918թթ. Օսմանյան Իմդերիայի դեմ արաբական ադասամբության առաջնորդ Լոուրենս Արաբացին տառադում էր հայաֆորբիայով (սեւեռում վախ հայերից):

1919թ. գնդադես Լոուրենսը Փարիզում մի կոնֆերանսի ժամանակ իբր թե ներկայացնում էր արաբական աշխարհի հետաքրքրությունները, բայց իրականում իհարկե նրա մասնակցությունը այդ կոն-

ֆերանսին կաղված էր բրիտանական իմդերիայի զորքի ասիերի եւ, ինչ-որ տեղ, հրեական ազգային դեսություն սեղծելու հեռահար դաճանքի հեռ:

Կոնֆերանսի ժամանակ ամերիկյան լրագրող Լինկոլն Սեթֆենսը հարցազրույց անցկացրեց Լոուրենսի հեռ: 12 տարի հետո հարցազրույցը հրատարակվեց «Outlook and Independent» ամսագրում:

Չողվածը կրում էր հետեյալ խորագիրը՝ «Այդ անհնարին հայերը»: Ինչո՞ւմ էր բանը: Այդ ժամանակվա ԱՄՆ նախագահ Կուդրո Վիլսոնը փորձում էր վերականգնել Գայասանի դասնական, բարոյական, մշակութային կերդարը, ինչին ամեն կերդ փորձում էր խանգարել բրիտանական վարչադես Լլոյդ Ջորջը, հանդելով Վիլսոնին Թուրքական Անասոլիան (մասնավորադես նաեւ Արեւմյան Գայասանը) հայտարարել որդես մանդատային տարածք: Այս խոսքով բրիտանական իմդերիան առաջարկում էր Գայասանին թողնել միայն այն հողերը, որտեղ դահողանվել է հայկական էթնիկ մեծամասնություն: Այսինմ, ո՞չ Բրիտանիային,

ո՞չ Ֆրանսիային ձեռնու չէր Գայկական Կիլիկիայի ելին Սիջերկրական ծով:

Ահա այս ծրագրին էր նվիրված Լոուրենսի հետախուզական գործունեության որոշակի մարը:

«Գայասանը առանց հայերի» թուրքական դասական կարգախոսը կրկնվում է Լոուրենսի հարցազրույցում:

«Գայերը, ինչդես եւ ուրիշ ֆողաակրթված ին ազգերը, չեն աշխատում: Նրանք ռաս առաջ են գնացել տամարանության, հողեբանության եւ ֆիզիոլոգիայի (բնախոսության) մեջ: Նրանց ծանր աշխատանք դես էր: Գայերը չափից դուրս ինտելեկտուալ են, որդեսգի աշխատեն ուրիշների համար...»

Գայերը դասկանում են ին նասաներին, նրանք չդես է ունենան դողաբեր հողեր, որովիտես նրանք չեն աշխատի դրանց վրա: Նրանք դես է միայն սեփականություն: Նրանք վաճառում են ու նորից առնում ալելի ու ալելի ռաս...»:

Չողվածը իհարկե հրատարակվել է 1931թ., անցել է ալելի ֆան 90 տարի: Գնդադես Լոուրենսի վերաբերյալ ռաս փաստաթղթերի գաղսնագերծումից հետո (1968թ.) Լոնդոնի դեսական արխիվներում հայտնվել են Լոուրենսի ինսին կյանքին վերաբերվող նամանամաներ: Գրում են ազան, որ նա մեկրողաֆա (նյարդախոսություն) է ունեցել: Ակնհայտ է նաեւ, որ Սիջին Արեւելում աշխատելիս նա բացարձակ արաբ ժողովրդի հետաքրքրություններով չի առաջնորդվել: Իհարկե նրան, ում կհաջողվի ծանոթանալ գաղսնագերծված փաստաթղթերի հեռ, գուցե եւ հասկանալի դառնա, թե որտեղ եւ ինչդես են մեկ դար առաջ հայերը արաբական աշխարհում եւ Թուրքիայում «տրերել» Էդուարդ Լոուրենսի ոսրը: Սակայն դես է ընդունել, որ այդ հարցազրույցից դարզ է դառնում, որ աշխատանքի բերումով թե անձնական ինչ-ինչ դողադասճաներից ելնելով, Լոուրենս Արաբացին բավականին լավ ուսումնասիրել է հայերին... (Շար.՝ նախորդից եւ վերջ)

Հայազգի գերմանական գրողի վեպը ստամբուլահայերի կյանքից

Օրերս լույս տեսած գերմանուկի լրագրող, գրող **Լաուրա Կվիերսնիայի** «Փողոցում մեզ այլ կերդ են անվանում» անդանիկ վեպը, ըստ հեղինակի, հայ ընսանիներում չդասնվածի եւ լռելու մասին է:

Գերմանական «Դի ցայթ» ռաբաթաթերթի լրագրող Լաուրան ծնվել է Բեմենում, 1987 թվականին, դոլսահայ հոր եւ գերմանուկի մոր ընսանիում: Ըստ նրա՝ ալելի ռաս դասականության ռնրիկվ էր, որ ինը գեղարվեստական լեզվով ռարողրեց իր ընսանիի հայկական կողմի չորս սերունդների դասնությունը նախ հողվածի, ադա՝ վեպի ձեւով: Վեպի գլխավոր հերոսներն են Կառլան, նրա հայ հայրը՝ Ավին եւ հայ տաֆիկ Մարիանը: Գայաաշխարհի բազմաթիվ մանրամասները, նրբերանգներն ու հողումներն իր արձակ խոսքում ներառելու համար Լաուրա Կվիերսնիան բազմաթիվ ուսումնասիրություններ է կատարել, նաեւ ռաս բան իմացել հոր բանավոր դասնություններից: Վեպում

փոխնիփոխ հերթագայում են ներկան եւ անցյալը, վկայակոչվում են Գայոց ցեղաստանությունը եւ 1955 թվականի սեղծեմբերին Ստամբուլում հայերի եւ հոյների հանդեղ կատարված բռնությունները, երբ մոլեզնած թուրք ամբողջը կրկին ջարդուփոս է արել ֆրիսոնյաների խանութները եւ սղանել մարդկանց: Վեպի վերնագիրը՝ «Փողոցում մեզ այլ կերդ են ասում» նախադասությունը, ասում է Մարիանի մայրը՝ բացատրելով դստերը դաստղանվելու անհրաձեռությունը: «Անունների անհետացումը հայոց դասնության մեծ մասն է,- ասում է Կվիերսնիան:- Թուրքիայում բազմաթիվ գյուղեր կրում են ոչ թե իրենց հայկական անունները, այլ թուրքական: Եվ ռաս հայեր փողոցում այլ անուններով են ներկայանում, որդեսգի ոչ բոլորն իմանան իրենց հայ լինելը...»:

Ա. Բ.

Վերծինե Սվազյանի նոր աշխատությունը

ռուսերն եւ անգլերն գիրը (247 էջ) լույս է տեսել ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի գիտխորհրդի որոշանք, «Էդիտ րիմս» տղագրասանը, խմբագրությամբ ԳԱԱ թղթակից անղամ **Սարգիս Գարությունյանի**, ռուսերն թարգմանությամբ **Գայանե Գարությունյանի**, իսկ անգլերն՝ **Տիգրան Ծուկկյանի**:

«ԱԶԳ» ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
Գրասարկութեան ԼԱ տարի
Գրասարկիչ
«ՎԱԶՆ ԹԵԶԵՅԱՆ»
սղղալ-մշակութային հիմնադրամ
Երեան 0010, Եզնիկ Կողբացի 20/3
e-mail: azgdaily@gmail.com
www.azg.am

Գլխաոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱԵՏԻՔԵԼԱՆ

Գալաղաղաղաղի (գրվազր)
հեռ. 010 582960

Գանակարգային ռարածրը՝
«Ազգ» թերթի
Թերթի միթերի ամբողջական թե մասնակի արտատումները տղագիր մամուլի միջոցով, ռաղիտեռուստեսութեան կան համացանցով, առանց խմբագրութեան գրաուր համաձայնութեան խաֆի արգելում են համաձայն ԳԳ հեղինակային իրաուների մասին օրենքի:
Միթերը չեն գրախոսում ու չեն վերաղարձում:
Գ տարով յողաձները գովազդային են, որոնց բովանդակութեան համար խմբագրութեանը դասախանասութիւն չի կրում:
«AZG» Weekly
Editor-in-chief H.AVEDIKIAN
Phone: 374 010 582960
20/3 Yeznik Koghbatsi st.,
Yerevan, Armenia, 0010